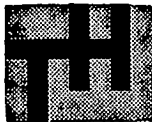

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG 6 OKTOBER 1965 - No. 2511

Technische Hogeschool Delft

Bij de Afdeling der Algemene Wetenschappen (Centrum voor Bedrijfswetenschappen) kunnen worden geplaatst:

A. EEN SOCIOLOOG

B. EEN ECONOMOOM

Sollicitanten dienen een ruime wetenschappelijke belangstelling te hebben en een academische opleiding te hebben genoten. Afgestudeerden in bedrijfskundige richtingen genieten de voorkeur.

Ervaring op het gebied van onderzoek strekt tot aanbeveling.

Aanstelling zal afhankelijk van leeftijd en ervaring geschieden in het rangenstelsel der wetenschappelijke medewerkers.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan het Hoofd van de Afdeling Personeelszaken, Julianalaan 134 te Delft, onder vermelding van nr. A6505/9147 a of b (in de rechterbovenhoek van de sollicitatiebrief).

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

A^o 1807

.... meer dan
anderhalve eeuw
levensverzekering

HOOPDKANTOOR
Herengracht 475, Tel. (020) 221322, AMSTERDAM C.

HEAD OFFICE FOR CANADA
Holland Life Building
1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

34.2

De Groot/Nederlandse Belastingwetten: uw fiscale ruggesteun

Weet nauwkeurig hoe (fiscaal) uw kaarten liggen,

weet dat u aan een paar banden (pasklaar voor tas, bureau en boekenkast) voldoende hebt om **altijd, overal en zo vaak u wilt** voldoende geïnformeerd te zijn,

weet dat inleidingen, indeling, paginering, formaat en mechaniek in deze (losbladige) uitgave nog doelmatiger zijn gemaakt,

en realiseer u dan dat een briefkaartje of een telefoontje (met vermelding van bestelnummer E 329) voldoende is om Nederlandse Belastingwetten ook tot uw fiscale ruggesteun te maken.

Nederlandse Belastingwetten (bestelnr. E 329), thans 2 banden, f. 52,50, aanvullingen en wijzigingen tegen geldende paginaprijs. Desgewenst zenden we u de uitgave vrijblijvend ter inzage.

N. SAMSOM NV ALPHEN AAN DEN RIJN
TEL. (01720) 26 01

Ook verkrijgbaar via de boekhandel

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010) 23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Prieeldreef 1, Dilbeek.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland f. 36,50 (studenten f. 25) per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Advertentie-tarief: f. 0,40 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,80 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Succes boeken

Welke detaillist leidt een klant voor een aankoop van slechts enkele guldens graag een kwartier lang zijn winkel rond? Welke winkelier is bereid het gezochte, indien het niet voorradig blijkt te zijn, speciaal te bestellen en het zonder bijkomende kosten bij de klant te doen thuisbezorgen? Welke middenstander geeft zonder morren de klant een zichtzending mee en is dan blij als slechts één artikel uit de zending wordt behouden, zelfs als de overige artikelen duidelijk „gebruikt” worden geretourneerd? Wie werkt veel langer dan 40 uur per week en wordt zwaar onderbetaald? Wie is er vandaag nog zo dwaas?..... Onderdaad, de boekhandelaar.

Uit een onderzoek van het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf ¹⁾ is gebleken, dat ongeveer 30 pCt. van de boekhandelaren in 1963 een negatief economisch resultaat boekte. Van de bedrijven in de omzetklasse f. 50.000 tot f. 100.000 werkte 50 pCt. met negatieve uitkomsten. In nevenstaande tabel worden nog enkele andere resultaten van de betreffende enquête, gehouden onder 81 boekverkoopbedrijven die als representatief voor de erkende boekhandel moeten worden geacht, vermeld.

Enige ongunstige aspecten van het boekverkoopbedrijf zijn:

a. De liquiditeitspositie is vooral in de kleinere bedrijven weinig bevredigend. De door de uitgevers geleidelijk ingevoerde beperking van het leverancierskrediet wordt niet of nauwelijks opgevangen door een inkrimping van het door de boekhandel verleende krediet aan de klant.

b. Het assortiment (alleen al in Nederland verschijnen per jaar ca. 10.000 nieuwe titels) is aan bepaalde minimum grenzen gebonden, waardoor de voorraad in bedrijven met een lage omzet relatief groter en de omzetsnelheid lager is dan in zaken met hoge omzetten. De enkele (onverbidelijke) bestsellers moeten het mogelijk maken om toch ook belletrie, die minder snel gaat, in voorraad te houden.

c. „De post loonkosten maakt ondanks de over het algemeen lage betaalde lonen in alle omzetklassen ongeveer 60 pCt. uit van de totale kosten” (E.I.M.-rapport, blz. 7; curs. van ons, P.R.). De salariëring in de boekhandel is van dien aard dat het een zware opgave is geschikt personeel aan te trekken. Met name naar mannelijk personeel na de dienstplichtige leeftijd is veel vraag (waar praktisch geen aanbod tegenover staat), hetgeen niet verwonderlijk is als men bedenkt dat een goede boekverkoper toch een zekere

intellectuele bagage (of ballast, al naar de lezer wil) moet torsen waar als regel geen adequate honorering tegenover staat. Wat die veel geroemde aantrekkingskracht van het boekverkoopersvak op jonge mensen betreft, op blz. 9 spreekt het rapport éénmaal over „boehandel”; het zal wel een zeffoutje zijn, maar toch.....

d. Sinds 1960 treedt naast de erkende boekhandel een tweede groep erkende handelaren op, zulks ten gevolge van de opmars van het pocketboek. Het is nu namelijk mogelijk een erkenning te verkrijgen als handelaar in boeken die een prijs van f. 3 (sinds 1964 f. 4) niet te boven gaan. Het aantal verkooppunten van deze aard beliep 312 stuks per ultimo december 1963. Bij Albert Heijn bijvoorbeeld, om maar bij voorbeelden op economisch gebied te

blijven, de kostprijberekening voor de komkommerteelt, of beschikken over een overzicht van recente literatuur op het gebied van nieuwe computertalen, dan loopt men de gespecialiseerde boekhandel binnen en laat het daar uitzoeken. Of dat uitzoeken nu een kwartier of een halve dag vergt, het wordt nooit in rekening gebracht. Terecht merkt het rapport (blz. 10) op: „Tot een meer rendabele exploitatie zal ongetwijfeld een zekere beperking van de

omvangrijke service kunnen bijdragen”.

e. Te veel nog voelt de boekhandelaar-oude stijl zich cultuurdrager en te weinig zakenman. Maar juist omdat wij die boekhandelaar-oude stijl niet willen missen, zijn wij het eens met het rapport, waar het stelt (blz. 9): „Een commerciële bedrijfsvoering behoeft niet te betekenen dat de culturele taak van de boekhandelaar geheel op de achtergrond wordt gedrongen. Wél houdt deze in dat aan het culturele aspect aandacht wordt besteed, voor zover dit ook economisch verantwoord is”.

Voorlopig blijft de boekhandelaar blijmoedig zijn culturele taak uitdragen; een haan bezingt ten slotte zelfs de ochtend waarop hij in de soepsterrien verzeilt ²⁾.

Vlaardingén.

P. A. DE RUITER.

Bedrijfsgegevens van 81 boekverkoopbedrijven over 1963 (gemiddelden)

Omschrijving exploitatie-overzicht	Omzetklasse × f. 1.000		
	I 50-100	II 100-200	III 200-500
	(in glds.)		
Omzet	79.400	143.580	309.850
Inkoop	55.210	102.360	220.470
Bruto winst	24.190	41.220	89.380
Bedrijfskosten (excl. gewaardeerde lonen) ...	12.740	22.710	57.340
Netto winst	11.450	18.510	32.040
Gewaardeerd loon niet-betaalde krachten ...	1.650	2.290	3.730
Inkomen ondernemer uit het bedrijf	9.800	16.220	28.310
Gewaardeerd loon ondernemer	9.540	12.780	18.980
Economisch resultaat	260	3.440	9.330

¹⁾ „Bedrijfsgegevens voor het boekverkoopbedrijf over 1963”, Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf, 's-Gravenhage 1965, 65 blz., f. 5,50.

²⁾ Geleend van S. J. Lec: „Ongekamde gedachten, aforismen”, Van Ditmar, Amsterdam 1965, 67 blz., f. 3,90.

INHOUD

Succes boeken, door Drs. P. A. de Ruiter.....	Blz. 915	Gevaarlijk pensioenbeleid, door C. P. A. Bakker.	Blz. 924
De Miljoenennota 1966; een nieuwe ontwikkeling?, door Drs. G. de Man.....	916	Boekbespreking:	
Inflatie van de ruimte en ruimte voor inflatie, door Drs. R. Schöndorff en Prof. Dr. A. Heertje.	920	D. W. Ormél: Medezeggenschap in de onderneming, bespr. door Mr. Ir. A. W. Quint ...	925
Hoe durft de Staat?, door Ir. Witte Hoogendijk en Prof. Dr. J. Wemelsfelder.....	922	Mededelingen voor economen.....	927
		Geld- en kapitaalmarkt, door Prof. Dr. C. D. Jongman	929

De Miljoenennota 1966

Een nieuwe ontwikkeling?

All private wants, where the individual can choose, are inherently superior to all public desires which must be paid for by taxation.....

Galbraith.

Inleiding.

De Miljoenennota 1966 bevat belangrijke, van vorige jaren afwijkende, beschouwingen over het voor een evenwichtige ontwikkeling van de welvaart noodzakelijke aandeel van de overheid in het nationaal inkomen. Deze beschouwingen sluiten aan bij de recente ontwikkeling in de literatuur over de rol van de overheid in het economisch leven. In dit artikel zal in het bijzonder aan deze structurele aspecten aandacht worden besteed.

Gedurende een aantal jaren zijn in de Miljoenennota's zowel als in de beschouwingen daarover in de tijdschriften diepgaande cijfermatige analyses gegeven waaruit tot in tienden van procenten nauwkeurig de invloed van de rijksbegroting op de conjunctuur kon worden afgeleid. In verband met de aanzienlijke afwijkingen tussen de prognoses met betrekking tot de rijksuitgaven enerzijds en de realisatiecijfers anderzijds, moeten deze analyses evenwel als van beperkte praktische waarde worden beschouwd. De Miljoenennota is op het punt van de invloed van de rijksbegroting op de conjunctuur thans veel beperkter en vager dan in voorgaande jaren. In dit artikel zullen enige algemene opmerkingen met betrekking tot de conjuncturele aspecten worden gemaakt.

Recente ontwikkelingen.

Sinds een aantal jaren is in de literatuur naast de conjunctuurpolitieke betekenis van de begroting sterk de nadruk gelegd op de betekenis van de overheidsfinanciën voor de structurele ontwikkeling van de volkshuishouding, waarmee een nieuwe ontwikkeling is begonnen. Een evenwichtige groei van de welvaart eist naast particuliere investeringen evenzeer belangrijke overheidsinvesteringen voor infrastructuur, onderwijs e.d. Daarnaast is steeds meer duidelijk geworden, dat de besteding van een sterk groeiend inkomen voor een belangrijk en toenemend deel slechts zinvol kan geschieden als zij vergezeld gaat van een redelijke groei van de collectieve voorzieningen.

Dit betekent dat over het algemeen een toeneming van het overheidsaandeel in het nationaal inkomen nodig zal zijn. Voor de Verenigde Staten is de problematiek van de achterblijvende overheidssector door Galbraith in zijn stimulerende boek „The affluent society” op boeiende wijze beschreven. Hoewel de situatie in de meeste Europese landen gunstiger ligt, moet ook daar een stijging van het overheidsaandeel noodzakelijk worden geacht, wil aan de vraag naar collectieve voorzieningen in voldoende mate kunnen worden voldaan.

Ook het conjunctuurbeleid zal, nu de uitgaven op grond van structurele overwegingen nauwelijks meer als instrument in aanmerking komen, in belangrijke mate via de belastingen moeten worden gevoerd. Dit zal moeten leiden tot een verhoging van de belastingdruk. Overdrachts-

uitgaven, voor zover die de hele samenleving ten goede komen en die consumptiestimulerend werken, komen uiteraard wel voor verlaging in aanmerking.

Het magische woord belastingdruk heeft tot nu toe de mogelijkheid tot het voeren van een daadwerkelijk en effectief structureel en conjunctureel begrotingsbeleid vrijwel steeds doorkruist. Men moet hopen, dat bij politici en het publiek het besef zal doordringen, dat collectieve voorzieningen evenwaardig zijn aan particuliere bestedingen — een goed werkend politie-apparaat moet zelfs geprefereerd worden boven de productie en vertoning van films waarin de criminaliteit hoogtij viert — en dat daarvoor in de particuliere sfeer de nodige offers moeten worden gebracht.

In het licht van deze ontwikkeling in het economisch denken zal in het volgende worden nagegaan hoe de Miljoenennota 1966 moet worden beoordeeld.

Structurele aspecten in de Miljoenennota.

Sinds het optreden van Prof. Zijlstra als Minister van Financiën wordt in Nederland een budgettair beleid gevoerd, dat er op gericht is de groei van de rijksuitgaven niet te doen uitgaan boven die van het nationaal inkomen, ten einde de relatieve omvang van de rijksuitgaven en de belastingdruk constant te houden. Weliswaar laat de aan dat beleid ten grondslag liggende normberekening, waarop nog nader zal worden ingegaan, de mogelijkheid open tot een verdergaande stijging van de uitgaven, mits adequate belastingmaatregelen worden genomen, doch feitelijk heeft men zich steeds gericht op een gelijkblijvend overheidsaandeel.

Ondanks dit beleid is men er niet in geslaagd aanzienlijke normoverschrijdingen te voorkomen. Men kan er dan ook met recht aan twifelen of dit beleid wel is afgestemd op een aanpassing van het relatieve peil van de rijksuitgaven bij de voor een regelmatige en harmonische ontwikkeling van onze welvaart noodzakelijke relatieve omvang der collectieve voorzieningen. Het is moeilijk deze omvang precies vast te stellen, doch wel kan worden gezegd, dat deze thans nog niet is bereikt.

Het wekt daarom verwachtingen, dat de regering in de Miljoenennota 1966 stelt dat, hoewel zij op langere termijn een beleid voorstaat waarbij de stijging van de uitgaven niet uitgaat boven de groei van het nationaal inkomen, de eerstvolgende jaren niet aan een sterkere stijging van de uitgaven zal kunnen worden ontkomen. Hoe dient nu de mededeling in de Miljoenennota, dat de sterkere stijging slechts tijdelijk zal zijn, te worden verklaard. Dit kan op tweeërlei wijze:

a. Er is de eerstkomende jaren door verschillende oorzaken een relatief sterke groei van de behoefte aan diverse overheidsvoorzieningen (huizen, wegen, onderwijs e.d.).

Over enkele jaren, als iedereen een auto heeft en de onderwijsbehoeften niet sneller meer groeien dan de bevolking, zal deze vraag evenwel weer afzakken en kunnen de uitgaven op het huidige aandeel terugkeren.

b. De behoefte aan overheidsvoorzieningen is structureel groter dan met het huidige uitgavenpeil overeenstemt. Daartoe dienen de uitgaven tijdelijk sneller te groeien dan het nationaal inkomen om over enkele jaren op een iets hoger aandeel te worden gestabiliseerd en daarna weer de trendlijn te volgen.

Zou de sub b genoemde verklaring de juiste zijn dan zou dat betekenen, dat de regering er inderdaad naar streeft de overheidsvoorzieningen op een hoger relatief peil te brengen en zou van een nieuwe ontwikkeling mogen worden gesproken. In de slotbeschouwing van de Miljoenennota wordt inderdaad over stabilisatie op een wat hoger peil gesproken. De daaraan verbonden consequentie, dat dan ook de belastingdruk op een wat hoger niveau zal moeten komen te liggen, wordt evenwel niet aanvaard, getuige de uitgifte van belastingspaarbrieven, die de uitdatte verhoging voortvloeiende stijging van de belastingdruk moet neutraliseren. Maar als de ruimte om deze belastingverlaging te effectueren er nu niet is, zal ze er in de toekomst ook niet zijn, tenzij de verlaging te zijner tijd uit een door de inflatie ontstane stijging van de belastingmiddelen zal worden gefinancierd. Reëel zal de ruimte er echter niet zijn, want de uitgaven worden geacht op het hogere peil te blijven ¹⁾. Het lijkt gewenst met een beoordeling thans voorzichtig te zijn en voorhands de mogelijkheid niet uit te sluiten, dat de gedachten van de regering toch in de richting van de sub a genoemde verklaring gaan ²⁾.

De cijfers wijzen ondanks een overschrijding van de norm voor 1966 nog niet zo zeer in de richting van een relatieve stijging van de rijksuitgaven. Ondanks de op zichzelf sterke groei van de rijksuitgaven zal als gevolg van de sterke stijging van het nationaal inkomen in 1966 een relatieve daling optreden. De totale nominale rijksuitgaven zullen in 1966 (ontwerp-begroting) 26,5 pCt. van het nationaal inkomen uitmaken tegen 26,8 pCt. in 1965 (vermoedelijke uitkomsten). Exclusief financiële transacties blijven zij constant op 25,6 pCt.

Hierbij is uiteraard geen rekening gehouden met het aandeel van de belastingen, dat buiten de rijksbegroting om, via het Gemeente- en het Provinciefonds naar de gemeenten en de provincies gaat. De totale belastingbaten liggen daarom wat hoger en komen voor 1966, nadat het bedrag van de belastingspaarbrieven (f. 425 mln.) in mindering is gebracht ³⁾ op de belastingmiddelen, op 26,8 pCt. tegen 26,4 pCt. in 1965.

Onze conclusie moet zijn, dat de grote hinderpaal voor

¹⁾ De regering meent de ruimte voor effectuering van de belastingverlaging te vinden o.a. in het feit, dat over enkele jaren een rustiger ontwikkeling met betrekking tot de woningwetvoorschotten mag worden verwacht, terwijl de aflossingen dan nog zullen blijven stijgen. Hieruit spreekt wel een duidelijke onderschatting van de toekomstige ontwikkeling van de behoefte aan collectieve voorzieningen. Te denken is aan sanering van stadskernen; recreatieve voorzieningen i.v.m. kortere werktijden; ruimtelijke ordening (straks hebben we 18 mln. inwoners); onderwijs zal nog lange tijd blijven groeien (men leze Drs. J. Passenier en Drs. R. Ruiter: „Overheidsuitgaven voor het onderwijs tot 1975” in „E.-S.B.” van 8 september 1965, blz. 820 e.v.); de hulp aan ontwikkelingslanden bedraagt nog steeds minder dan 1 pCt. van ons nationaal inkomen.

²⁾ Zelfs in dat geval zal er geen reële ruimte zijn om de belastingspaarbrieven af te lossen.

³⁾ De goocheltoer met de belastingspaarbrieven om de belastingdruk niet te doen stijgen, gaat het Rijk ca. f. 6 mln. per jaar kosten.

een relatieve groei van de overheidssector wordt gevormd door de angst voor een stijging van de belastingdruk. Er blijven dan nog twee mogelijkheden over om de collectieve voorzieningen toch op een redelijk peil te brengen:

a. Verlaging van uitgaven met een sociaal karakter, die niet ten behoeve van bepaalde zwakke bevolkingsgroepen worden gedaan, doch ten behoeve van de hele samenleving en die in een periode van sterke groei van de welvaart zeer wel voor verlaging in aanmerking komen. Hierbij kan men o.a. denken aan de rijksbijdrage in de premie voor de A.O.W. en de huursubsidies. Wat de huursubsidies betreft, mag van de Minister van Volkshuisvesting een actief beleid worden verwacht. Ten aanzien van de rijksbijdrage in de premie voor de A.O.W. zal dit evenwel niet het geval zijn. Het mag niet worden verwacht dat Minister Veldkamp daaraan zal willen tornen.

b. In sterkere mate dan tot nu toe het geval was, ook voor bepaalde collectieve voorzieningen, gebruik maken van het marktmechanisme in plaats van het budgetmechanisme (tollen, collegegelden). Gezien de recente ervaringen met beide voorbeelden moet deze mogelijkheid niet veel kans op verwezenlijking worden gegeven. Bovendien kan men zich afvragen of het sociaal wel zo rechtvaardig zal werken en of het wel efficiënt is. Het weggeld in zijn oorspronkelijke opzet zou aan uitgaven in verband met de heffing f. 2,5 mln. per jaar hebben geleverd bij een aanvankelijk geraamde opbrengst van f. 75 mln.

Met betrekking tot de belastingdruk moge ten slotte nog worden opgemerkt, dat niet valt in te zien waarom een macro-economische belastingdruk van bijv. 29 pCt. niet aanvaardbaar zou zijn, terwijl we een veel hogere individuele belastingdruk voor sommige bevolkingsgroepen wel aanvaardbaar achten. Waarom zou, als we allemaal meer gaan verdienen, de tarieflijn ineens niet meer te handhaven zijn? Wel dient correctie van de tarieven plaats te vinden ter eliminering van de progressie voor zover die een gevolg is van inflatoire, zuiver nominale stijging van het inkomen.

De norm.

Het structurele begrotingsbeleid impliceert in feite de erkenning, dat het in tijden van aanhoudende hoogconjunctuur vrijwel onmogelijk is een orthodox anticyclisch begrotingsbeleid te voeren. Verlaging van uitgaven moet in verband met de structurele ontwikkeling van de vraag naar collectieve voorzieningen wenselijk noch mogelijk worden geacht, terwijl verhoging van de belastingen op een onaanvaardbaar geachte stijging van de belastingdruk neer komt.

Dit heeft ertoe geleid het begrotingsbeleid te baseren op de trendmatige groei van het reëel nationaal inkomen, thans berekend op 4,5 pCt. per jaar. Als gevolg van de progressie in de tarieven voor de loon- en inkomstenbelasting stijgen de belastingontvangsten bij deze groei van het nationaal inkomen met 5,5 à 6 pCt., welk bedrag in totaal beschikbaar komt voor uitgavenverhoging en belastingverlaging tezamen. De verdeling van deze ruimte over uitgavenverhoging en belastingverlaging is tot nu toe steeds zodanig geweest, dat de uitgaven toenemen overeenkomstig de trendmatige groei van het reëel nationaal inkomen, terwijl het overige gedeelte wordt gereserveerd voor belastingverlaging. Verhoging van enkele uitgavencategorieën wordt daarbij geacht geen beslag te leggen op de voor uitgavenverhoging beschikbaar komende ruimte, te weten algemene salarismaatregelen, omdat de overheid hierbij de ontwik-

keling in de particuliere sector moet volgen, en financiële transacties, omdat deze geen beslag leggen op produktiefactoren. Tot nu toe werden ook woningwetvoorschotten buiten de ruimte om gefinancierd, omdat het hier slechts een verschuiving in de financiering van de woningbouw van de gemeenten naar het Rijk zou betreffen, doch deze zijn thans terecht binnen de norm gebracht.

Door dit beleid treedt bij een sterkere dan trendmatige toeneming van het nationaal inkomen een relatieve daling van de overheidsuitgaven op, waardoor een remmende invloed van de rijksfinanciën uitgaat. Deze remmende invloed wordt nog versterkt doordat de ruimte is berekend op basis van de reële groei van het nationaal inkomen. De extra stijging van de belastingontvangsten, welke een gevolg is van de meer dan trendmatige groei van het nationaal inkomen zal, mits deze niet wordt aangewend voor extra uitgaven, eveneens remmend werken en het begrotingstekort kunnen doen afnemen.

Er is hierbij evenwel één complicatie, nl. deze, dat wanneer de lonen in de particuliere sector meer dan trendmatig toenemen, de overheidssalarissen om de reeds genoemde reden eveneens zullen moeten stijgen. Een gedeelte van de extra belastingontvangsten zal dus worden aangewend voor de financiering van de extra salarisuitgaven voor de overheid, terwijl het resterende gedeelte kan bijdragen tot een verminderd beroep op de kapitaalmarkt. Bij een tragere dan trendmatige groei van het nationaal inkomen geldt het omgekeerde, waardoor een stimulerende invloed van de rijksfinanciën zal uitgaan.

Resultaten en beoordeling van de norm.

Bij een vergelijking van de relevante uitgaven (totale uitgaven minus financiële transacties, woningwetvoorschotten en algemene salarismaatregelen) volgens de ontwerp-begroting met de realisatiecijfers, blijken zich de volgende overschrijdingen te hebben voorgedaan:

1962	f. 59 mln.
1963	f. 113 mln.
1964	f. 411 mln.
1965	f. 534 mln.

Als men daarbij bedenkt, dat in 1962 en 1964 reeds bij de ontwerp-begroting het structureel toelaatbare accres aanzienlijk werd overschreden (in 1963 bleef men f. 6 mln. binnen de norm en in 1965 f. 34 mln.) moet men tot de conclusie komen, dat men aanzienlijke overschrijdingen van de norm in geen van deze jaren heeft kunnen voorkomen.

Het totale resultaat van het structurele begrotingsbeleid, dus zowel wat de uitgaven als wat de middelen betreft, kan worden afgeleid uit een vergelijking van het bij de ontwerp-begroting geraamde begrotingstekort en het tekort volgens de realisatiecijfers. Bij een sterkere dan trendmatige groei van het nationaal inkomen moet men namelijk verwachten, dat het begrotingstekort lager zal zijn dan bij de opstelling van de begroting werd verwacht. Tabel 3 - 1 van de Miljoenennota 1966 levert wat dit betreft het volgende beeld op.

Jaar	Begrotingssaldo ontwerp-begroting	Begrotingssaldo volgens realisatie
(in mln. guldens)		
1962	— 275	— 1.283
1963	— 939	— 1.027
1964	— 1.628	— 1.395 a)
1965	— 916	— 1.488 b)

a) Vermoedelijk beloop.

b) Vermoedelijke uitkomsten.

Ook uit deze cijfers blijkt niet tot een succesrijk structureel begrotingsbeleid te kunnen worden geconcludeerd. Behalve de salarismaatregelen, die om reeds genoemde redenen buiten beschouwing kunnen worden gelaten, blijkt het aanzienlijk ongunstiger beeld dan aanvankelijk werd verwacht in hoofdzaak te worden veroorzaakt door de onderwijsuitgaven, de woningwetvoorschotten en de bijdrage aan het L.E.F. (zie tabel 3-2 van de Miljoenennota 1966). Voorts ligt een belangrijke oorzaak aan de middelerzijde, waar de feitelijke progressie in de belastingopbrengsten als gevolg van de verschuiving in de inkomens-

(I.M.)

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over circa 200 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over circa 200 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.
Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

ondernemingen

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

verdeling ten gunste van het looninkomen waarschijnlijk lager is geweest dan werd verwacht. Alleen in 1964 waren de belastingmiddelen zodanig hoger, dat ondanks de salarismaatregelen het begrotingssaldo voor dat jaar aanzienlijk lager kan zijn dan bij de opstelling van de begroting werd geraamd. Hierbij speelt ook een rol, dat in dat jaar geen verlaging van de loon- en inkomstenbelasting plaatsvond.

De ruimte voor 1966, die als gevolg van het feit dat bij de berekening is uitgegaan van een hogere reële trendmatige groei van het nationaal inkomen aanzienlijk hoger is dan die van het vorige kabinet, zal reeds bij voorbaat met f. 441 mln. worden overschreden. Dit is op zichzelf niet erg omdat voor extra dekking is gezorgd. Wel kan men zich afvragen wat de regering voor 1967 denkt te doen, wanneer de tweede tranche van de verlaging van de loon- en inkomstenbelasting moet ingaan. Bij voortzetting van het huidige uitgavenbeleid moet het namelijk niet erg waarschijnlijk worden geacht, dat deze verlaging uit de ruimte voor 1967 (f. 900 mln.) zal kunnen worden gefinancierd. Indirecte belastingen verhogen?

Uit het in het voorgaande gesignaleerde geringe resultaat met betrekking tot het structurele begrotingsbeleid mag niet worden afgeleid, dat het hanteren van de structurele norm zinloos zou zijn. Zij vormt namelijk een belangrijk instrument in handen van de Minister van Financiën, zowel in het bilaterale overleg met zijn ambtgenoten als in het overleg met de Staten-Generaal. Het totaal van alle verlangens mag de beschikbare ruimte niet te boven gaan, tenzij tegelijkertijd de nodige belastingmaatregelen worden genomen. Dit kan bijdragen tot een betere afweging van uitgavenverhoging enerzijds en belastingverlaging anderzijds. De gevolgen van bepaalde verlangens voor andere uitgaven of voor de belastingen treden onmiddellijk aan het licht.

Wel kan men zich afvragen of het, mede ten dienste van de duidelijkheid, niet wenselijk moet worden geacht de ruimte te berekenen op basis van de nominale trendmatige groei van het nationaal inkomen in plaats van de reële, waarbij dan tevens algemene salarismaatregelen uit de ruimte zullen moeten worden gefinancierd⁴⁾. Zonder hier een standpunt in te nemen, moge worden opgemerkt, dat deze wijziging uit structurele overwegingen aanbeveling verdient, daar anders de groei van de collectieve voorzieningen in het gedrang kan komen. Uit conjuncturele overwegingen moet evenwel aan de huidige methode de voorkeur worden gegeven.

Ten slotte moge nog iets worden opgemerkt met betrekking tot de aard van de structurele norm voor uitgavenverhoging en belastingmaatregelen tezamen. Deze norm is, aldus de Miljoenennota, wetenschappelijk goed gefundeerd. Men kan zich afvragen of hier wel sprake is van een norm. Zij houdt in feite niet anders in dan dat de totale groei van de nationale bestedingen wordt begrensd door de groei van de nationale produktie. Dit wordt in de Miljoenennota bevestigd. Dit betekent dat wanneer de overheidsuitgaven procentueel sterker stijgen dan de groei van de produktie, de particuliere uitgaven relatief zullen moeten achterblijven, wil een inflatoire ontwikkeling worden voorkomen. Theoretisch zou de overheid haar uitgaven tot 100 pCt. van het nationaal inkomen kunnen opvoeren en toch binnen de norm blijven, mits het nationaal inkomen ook geheel wordt wegbelast. Het lijkt daarom

⁴⁾ Zie Th. A. Stevers: „Economische normering der Rijksbegroting”, Maandschrift Economie, augustus 1965.

juister niet het begrip structurele norm te hanteren, doch te spreken over een noodzakelijke voorwaarde voor een niet inflatoir begrotingsbeleid.

De norm die dan overblijft, wordt geheel beheerst door de politieke vraag welk relatieve peil van de rijksuitgaven wenselijk dan wel noodzakelijk wordt geacht. Daarbij dienen zowel structurele als conjuncturele overwegingen een rol te spelen, terwijl ook een belangrijke invloed zal uitgaan van het reeds eerder genoemde magische begrip belastingdruk.

Conjuncturele aspecten.

De conjuncturele implicaties van het structurele begrotingsbeleid zijn in het voorgaande reeds ter sprake gekomen en we hebben daarbij aanzienlijke divergenties tussen de conjunctureel aanvaardbare doelstellingen en de verwezenlijking daarvan moeten constateren. In deze paragraaf zullen tot slot nog enkele opmerkingen over het conjunctuurbeleid in het algemeen en over het belastingbeleid worden gemaakt.

Het voeren van een effectief conjunctuurbeleid moet in een periode waarin vrijwel iedereen zich, ondanks de snel groeiende welvaart, tekort gedaan voelt bijzonder moeilijk worden geacht. Het falen van het conjunctuurbeleid de laatste jaren mag dan ook niet alleen aan de overheid worden toegerekend. Wel mag men van de overheid, die op dit terrein ongetwijfeld een aanzienlijk grotere verantwoordelijkheid draagt dan de individuele burger, verwachten dat zij waar mogelijk tot vermindering van de spanning zal bijdragen. Hoewel in de Miljoenennota's steeds weer wordt meegedeeld, dat de regering een dergelijk beleid tot ontspanning van de economie voorstaat, moet ook steeds weer worden geconstateerd, dat het handelen op fiscaal terrein daarmee niet in overeenstemming is, getuige bijv. de verlaging van de tarieven voor de loon- en inkomstenbelasting per 1 juli jl.

De huidige regering gaat, ondanks de beschouwingen in de Miljoenennota over een verschuiving van de bestedingen van de private naar de overheidssfeer, zelfs zover dat reeds nu wordt aangekondigd dat in 1971 met terugwerkende kracht tot 1 januari 1966 de loon- en inkomstenbelasting met f. 100 per belastingplichtige zal worden verlaagd, want daar komt de hele affaire met de belasting-spaarbrieven in feite op neer. De vraag of dat dan conjunctureel en structureel kan, komt niet aan de orde.

Noodzakelijke voorwaarde voor een effectief conjunctuurbeleid is een duidelijke en gelijkgerichte uitgaven- en belastingpolitiek, waarbij desnoods een verhoging van de belastingdruk wordt aanvaard of bepaalde uitgaven aanzienlijk worden verlaagd. Wat dit laatste betreft, mogen de reeds eerder genoemde huursubsidies en de rijksbijdrage in de premie voor de A.O.W. in herinnering worden gebracht.

Zolang de overheid zich niet consequent richt op een dergelijk gelijkgericht uitgaven- en belastingbeleid, en de tekenen wijzen nog niet in die richting — denk slechts aan de tweede tranche van de belastingverlaging per 1 januari 1967 — mag van de overheid, met of zonder structurele norm, geen al te grote bijdrage tot stabilisatie van ons prijspeil worden verwacht. Het is duidelijk dat de verantwoordelijkheid voor dit falen niet alleen op de schouders van de regering mag worden gelegd, doch evenzeer op die van het parlement en de in haar vertegenwoordigde pressiegroepen.

Inflatie van de ruimte en ruimte voor inflatie

Deel I: Inflatie van de ruimte

Inleiding.

In voorgaande jaren is het in de Miljoenennota gebruikelijk geweest het accres van de rijksuitgaven te stellen tegenover een op grond van zekere postulaten bepaalde structurele ruimte. In het onderstaande zal worden nagegaan op welke wijze in de Miljoenennota voor 1966 de norm ter toetsing van het accres van de rijksuitgaven wordt gehanteerd. Enige kritische opmerkingen zullen voorts worden geplaatst bij de wijze waarop de zgn. structurele ruimte is berekend enerzijds, bij de wijze waarop het accres van de uitgaven is bepaald anderzijds.

De norm.

Aan de gedachte dat de rijksbegroting zodanig op de conjuncturele situatie zou moeten zijn afgestemd dat er een anti-cyclische werking van deze begroting uitgaat, zijn bezwaren verbonden. Het karakter van de voorzieningen voor de infrastructuur laat niet toe dat deze voorzieningen in een tijd van oplopende conjunctuur worden beperkt. Met de groei van de gehele economie, tot uiting komend in een trendmatige stijging van het nationaal inkomen, moeten ook de rijksuitgaven kunnen meegroeien. Verwerpt men op deze gronden een anti-cyclische begrotingspolitiek, dan doet zich de behoefte voelen aan een andere richtlijn voor het beleid.

Zo is men ertoe gekomen een kader aan te geven waarbinnen de rijksuitgavenvergroting c.q. -inkomstenverlaging zich moet bewegen. Daarbij werd van het politieke uitgangspunt uitgegaan dat de belastingdruk niet groter mocht worden. Van de uitgavenzijde bekeken, komt dit neer op een constante verhouding tussen het nationaal inkomen en de rijksuitgaven. Daartoe werd de zgn. structurele ruimte voor de groei van het rijksbudget gekoppeld aan de trendmatige groei van het nationaal inkomen. Deze ruimte kon dan al naar de wens van de regering worden gebruikt voor uitgavenverhoging of belastingverlaging.

Aangezien een stijging van het nationaal inkomen door de progressie in de belastingen automatisch een grotere stijging van de rijksinkomsten — en dus verhoging van de belastingdruk — tot gevolg heeft, werd aan de stijging van de uitgaven een beperking opgelegd. Deze zgn. Zijlstra-norm zegt dat de stijging van de rijksuitgaven achter moet blijven bij de stijging van het nationaal inkomen. Deze norm is de logische consequentie van het uitgangspunt dat de rijksuitgaven wel mee mochten groeien, doch dat de belastingdruk niet groter mocht worden.

Door nu het feitelijk uitgavenaccres te stellen tegenover de structurele ruimte heeft men een maatstaf om te toetsen in hoeverre men binnen de tevoren gestelde grenzen is gebleven. Het structurele karakter kreeg de ruimte in de eerste plaats door de binding aan de trendmatige stijging van het nationaal inkomen. Vervolgens door de berekening uit te voeren voor een periode van vier jaar, aan de hand van één bepaald basisjaar.

De „norm” in 1966.

Nu ligt voor ons de begroting voor 1966. Daarin wordt op de eerste bladzijde reeds gesteld dat de constante

verhouding tussen nationaal inkomen en rijksuitgaven zal worden verbroken. Het aandeel van het rijksbudget in het nationaal inkomen zal worden vergroot, waartegenover een beperking van de niet-rijksbestedingen zal moeten staan. Het uitgavenaccres zal zoveel mogelijk door belastingverhoging worden gedekt. Kortom, het Rijk zal zijn aandeel in de totale bestedingen vergroten door de belastingdruk te verzwaren.

Dit is een verandering van beleid welke wij in dit verband als gegeven accepteren. Wat wij evenwel niet kunnen accepteren is het feit dat nu niet duidelijk naar voren wordt gebracht dat men de Zijlstra-norm heeft losgelaten. Het doet eigenaardig aan wanneer het uitgavenaccres nu toch tegenover een „volgens budgettaire normen” bepaalde ruimte wordt geplaatst. De ruimte in voorgaande jaren was de consequentie van een bepaald uitgangspunt. Dit uitgangspunt laat men expliciet vallen. Welke zin heeft het dan nog het suggestieve toverwoord „ruimte” ten tonele te voeren?

De „ruimte” in 1966.

Laat ons, ondanks voorgaande bedenkingen, de manipulaties met de ruimte in deze begroting nader bezien. De ruimte is voor 1966 gesteld op f. 900 mln. In plaats van de door vrij voorzichtige extrapolatie verkregen 4 pCt. trendmatige groei van het nationaal inkomen is $4\frac{1}{2}$ pCt. aangenomen. Daartegen kan nauwelijks bezwaar worden gemaakt. De werking van de progressiefactor wenst men niet ongedaan te maken. Dat is een te respecteren politieke keuze. De keuze echter van 1965 als basisjaar, hoe breedvoerig ook gemotiveerd, ontmoet wel bezwaren. Een berekening van de ruimte over vier jaar aan de hand van een vast basisjaar is juist gekozen om een stabiel element te creëren. Verschuift men bij een stijgende trend het basisjaar al te vaak — het is al een keer eerder door de vorige Minister gedaan — dan is die stabiliteit een wassen neus. Juist in de huidige overspannen conjuncturele situatie is het hoogst ongewenst dat de overheid op deze wijze meegeeft met de inflatoire tendens.

Het uitgavenaccres in 1966.

Een ernstiger punt is de wijze waarop het uitgavenaccres dit jaar is bepaald. Voorgaande jaren werd dit accres bepaald door de begrote uitgaven van het betreffende jaar te stellen tegenover de begrote uitgaven van het voorgaande jaar. Zo werden bijv. de begrote uitgaven over 1964 gesteld tegenover de begrote uitgaven over 1963. Het accres ad f. 559 mln. werd gesteld tegenover de voor 1964 berekende structurele ruimte ad f. 425 mln.

De begroting van 1966 wijkt in zoverre af van deze methode dat zij het uitgavenaccres bepaalt door de begrote uitgaven van 1966 te plaatsen tegenover de vermoedelijke uitkomsten van 1965. Er resulteert een accres van f. 1.341 mln. Geplaatst tegenover de structurele ruimte van f. 900 mln., betekent dit een overschrijding met f. 441 mln. Zou men echter volgens de gebruikelijke methode de begrote uitgaven van 1966 gesteld hebben tegenover de begrote uitgaven van 1965 dan resulteert een accres van f. 2.845 mln.; dit betekent een overschrijding van de ruimte met f. 1.945 mln.

Men zou zich kunnen voorstellen dat de Minister hierop repliceert: wij kwamen tussentijds aan het bewind en zagen ons genoodzaakt de begroting voor 1965 per 1 juni 1965 op diverse punten te verhogen. Zou men begrip hebben voor deze bijzondere omstandigheden, dan nog zou men de begroting van 1966 moeten vergelijken met de herziene raming van de begroting van 1965. Het accres zou dan de ruimte met naar schatting f. 800 mln. overschrijden. De in de Miljoenennota 1966 gehanteerde methode geeft derhalve een sterk geflatteerd beeld.

Samenvatting.

In het bovenstaande zijn wij tot de conclusie gekomen dat het geen zin heeft een normatief ruimtebegrip te hanteren als men reeds tevoren de grondslagen voor de norm opzij heeft gezet. Vervolgens hebben wij getracht aan te tonen dat in de begroting een geflatteerd beeld wordt gegeven van de overschrijding van die „norm”, doordat enerzijds de ruimte is „opgeblazen”, anderzijds het uitgavenaccres te laag is voorgesteld.

Laren (N.H.).

R. SCHÖNDORFF.

Deel II: Ruimte voor inflatie

De opmerkingen van Drs. Schöndorff vormen een goed uitgangspunt voor een beoordeling van de Miljardennota tegen de achtergrond van de situatie waarin de Nederlandse economie thans verkeert. Daarbij zullen wij het politieke uitgangspunt dat het huidige kabinet het niveau van de collectieve voorzieningen wil verhogen als gegeven aanvaarden. Niet een politieke discussie is ons oogmerk, maar de vraag in hoeverre de bedoelingen van de regering ook werkelijk zullen worden gerealiseerd.

De begroting is ingediend in een periode van aanhoudende spanning in onze economie. Naast de spanning op de arbeidsmarkt waaraan we al aardig wennen, heeft zich de spanning op de kapitaalmarkt gevoegd. Als men in een dergelijke situatie de uitgaven ten behoeve van de infrastructuur sterk wil verhogen, behoren in principe compensaties te worden gevonden in de particuliere sfeer. De voornaamste tegendruk wordt blijkens de nota verwacht van de verhoging der indirecte belastingen op enkele goederen. Of deze goederen nu zo luxueus zijn als wordt voorgesteld willen wij thans in het midden laten. Maar is het waar dat de particuliere bestedingen hierdoor inderdaad zullen worden afgeremd?

Er is reden voor twijfel. De overheid ondermijnt haar eigen prijsbeleid nu een belangrijk complex van prijzen op haar eigen initiatief een verhoging ondergaat. Omdat de weg voor forse looneisen thans is vrijgemaakt, kan worden betwijfeld of de consumenten zich per saldo zo zullen laten afschrikken. De overheid kan moeilijk matiging van de vakverenigingen verlangen als zij zelf blijkg geeft een zeer expansieve politiek te willen voeren. Bovendien is de spanning op de arbeidsmarkt nog steeds van dien aard dat het alleen een kwestie is van zwart of wit loon. Zelfs als de regering zich op het formele standpunt stelt geen verantwoordelijkheid voor de loonontwikkeling te dragen, getuigt het toch wel van een zekere kortzichtigheid geen rekening te houden met de invloed die van haar begroting uitgaat op de ontwikkeling van lonen en prijzen. Dit klemt te meer daar de overheid via haar eigen uitgaven zelf een deel van deze loonstijging in de hand heeft. Wij concluderen niet te veel te verwachten van het bestedingsbeperkende effect van de verhoging van de indirecte belastingen. Gevreesd moet worden dat slechts nominale veranderingen zullen optreden.

Uitgaande van het aanhouden van de spanning op de arbeidsmarkt kan men zich vervolgens afvragen wat eigenlijk wordt verwacht van het zo drastisch verhogen van de financiële middelen voor onderwijs, weganaanleg en woningbouw. Als tegenover het verhogen van deze uitgaven niet staat een vermindering van andere uitga-

ven, kan toch bezwaarlijk worden aangenomen dat de produktie van deze — zo noodzakelijke — collectieve goederen ook in reële zin naar rato van de extra uitgaven toeneemt. Niet de fysieke omvang, maar de nominale waarde van de produktie wordt gestimuleerd. In plaats van een herstel van het evenwicht op de arbeidsmarkt, gaat van deze begroting een verder opvoeren van de spanning op de arbeidsmarkt uit. Op den duur kan dit zijn uitwerking op ons loon- en prijsniveau, de betalingsbalans en de economische groei niet missen. Men zou dit alles voor lief kunnen nemen als men de overtuiging had dat inderdaad meer woningen zullen worden gebouwd, meer wegen zullen worden aangelegd en het niveau van de onderwijsvoorzieningen drastisch zou worden verhoogd. Een dergelijke overtuiging kan echter niet op redelijke gronden worden uitgesproken.

Deze sombere voorspelling wordt versterkt door de kapitaalmarkt in de beschouwing te betrekken. Aangenomen mag immers worden dat het beroep dat de Minister van Financiën zich nog voorstelt op de kapitaalmarkt te doen, de spanningen op deze markt verder vergroot, zodat de rentestand blijft oplopen. De kapitaalimport, die daarvan het gevolg is, draagt ook niet bij tot het compenseren van de inflatoire druk die van uitgavenniveau en tekort van de begroting uitgaat. Integendeel, ook in dit opzicht moet worden gevreesd dat, gezien de bezetting van het produktie-apparaat, slechts nominale aanpassingen ons deel zullen zijn. Hierbij zien wij nog af van de invloed die een hogere interest heeft op het private investeringsklimaat, al was het maar omdat een eventueel ongunstige invloed misschien als een door de begroting beoogd effect zou kunnen worden aangemerkt. Wel willen wij er de aandacht op vestigen dat het verhogen van de vennootschapsbelastingen, met name voor de kleinere bedrijven, ernstiger consequenties kan hebben, dan wellicht op het eerste gezicht uit de geringe omvang van die verhoging wordt afgeleid.

Conclusie.

Wij menen dat voor de realisering van de plannen van de regering een meer evenwichtige arbeidsmarkt een absolute voorwaarde is. Tot een dergelijk evenwicht levert de begroting echter geen enkele bijdrage; de spanning wordt slechts opgevoerd. Sommige prijzen gaan omhoog, de lonen zullen zwart of wit volgen. Daarna maken de overige prijzen zich van hun tijdelijke rustpunten los. Er is ruim baan gemaakt voor een verdere opmars van de inflatie.

Naarden.

A. HEERTJE.

Hoe durft de Staat?

Klacht van een gepensioneerde

Waar haalt de Staat de zedelijke moed vandaan, ons, zijn eigen burgers, geld te leen te vragen, honderden miljoenen, miljarden guldens, naar het heet tegen een vaste rente, maar met de wetenschap dat we ieder jaar iets minder brood voor ons couponnetje zullen kunnen kopen dan het vorige jaar? Wat we aan de Staat lenen, zijn niet zozeer onze guldens, franken of dollars, dat zijn maar rekenenheden, maar de *koopkracht* die deze rekenenheden vertegenwoordigen, en ik verwacht van die coupons niet een vast bedrag in guldens (die zijn mij onverschillig!) maar in koopkracht. Hetzelfde beeld bij de aflossing. De inflatie heeft dan stel 30 jaar doorgeroest, zodat we, bij een inflatie van zeg 3 pCt. 's jaars, met 41 pCt. van de hoofdsom — in koopkracht! — worden afgescheept.

De burgers worden aangemoedigd — zelfs materieel — ijverig te sparen, bij spaarbanken en bij levensverzekeringmaatschappijen, maar wat doen die met de spaargelden en met de premiën? Voor 90 pCt. guldens = guldensvorderingen kopen. Zij kunnen niet anders, want aandelen zijn van nature risicodragend! Dus: obligaties, vaste-rentedragende stukken, goudgerande stukken, veilige stukken! Veilig? Het mocht wat! Die veiligheid wordt duur betaald!

Grote aantallen burgers worden tegen inflatie beschermd. Voorop de overheidsambtenaren, met hun salarissen, hun extraatjes en hun waarde vaste en zelfs welvaartvaste pensioenen. Voorts de grote massa der werknemers, met hun c.a.o.-lonen en hun welvaartvaste A.O.W. Hoe komt dat? Doordien zij allen georganiseerd zijn en eisen kunnen stellen. Maar de gepensioneerden zijn niet georganiseerd; die worden dus geplukt, en niet zo'n beetje.

De methoden van de Staat zijn woekerpraktijken, die zich van de echte ouderwetse woeker alléén daarin onderscheiden, dat ze niet strafbaar zijn. Molière had er een nieuwe versie van zijn „Avare” over kunnen schrijven.

Zijn de spaarders dan helemaal niet georganiseerd? Jawel, een beetje, nl. in de Volksvertegenwoordiging, maar wie en wat zijn de leden daarvan? Weer in meerderheid werknemers en vertegenwoordigers van werknemers; van hen kunnen de spaarders niets verwachten.

Nee, de enige die aan dit publieke schandaal een einde kan maken, is de Staat zelf. Ik stel de Staat niet verantwoordelijk voor de inflatie: daarvoor is de invloed van het buitenland (en van de politiek) te sterk. Ik verlang ook niet — zoals sommigen doen — dat de Staat een toeslag zal geven op de particuliere pensioenen. Ik vraag

alléén dat de Staat niet zal *profiteren* van de inflatie: coupons en aflossing in guldens i.p.v. in koopkracht en progressieve inkomstenbelasting. De Staat moet mij alleen maar *behoorlijke leningvoorwaarden* aanbieden, die o.m. inhouden dat ik voor mijn couponnetje ieder jaar wél evenveel brood zal kunnen kopen als het vorige jaar. Als de prijs van het brood, door welke oorzaak ook, omhoog gaat, dan behoort de Staat het guldensbedrag van mijn couponnetje evenredig te verhogen en aan het einde van de rit behoort de Staat mij *evenveel koopkracht* terug te betalen als ik hem heb geleend. Ik vraag dus dat de Staat zgn. *geïndexeerde obligaties* zal aanbieden.

Zulke obligaties worden uitgegeven door Finland. Dat land zorgt dus wél voor zijn spaarders; wat daar kan, moet ook hier kunnen. Ook Frankrijk kent ze, in allerlei variëteiten zelfs, maar dat heeft een andere oorzaak. Die oorzaak is het diepgewortelde, overgeërfde, wantrouwen van de Fransen in hun eigen valuta. Daar moeten de geldzoekers extreem hoge renten aanbieden, anders krijgen ze niets. Zo is de toestand hier te lande niet, of nog niet. Als ik een geïndexeerde obligatie kan krijgen, ben ik met een rente van 3½ of 4 pCt. best tevreden (het meerdere wordt tòch maar wegbelast!).

Alléén als de spaarbanken, de fondsen en de levensverzekeringmaatschappijen geïndexeerde obligaties kunnen kopen, kunnen zij op hun beurt hun klanten geïndexeerde uitkeringen doen; alléén dan. Ik werd 8 jaar geleden gepensioneerd met een pensioen van 50 pCt. van mijn eindsalaris zonder aftrek voor A.O.W. Dat was, na 23 dienstjaren, werkelijk niet gek, maar van dat pensioen ben ik nu 30 pCt. — in koopkracht — kwijt. Waar moet dat heen? Mijn oud-werkgever treft geen blaam; ik weet dat de post „personeelkosten” bij hem een zó hoog percentage van de kostprijs uitmaakt, dat hij zéér voorzichtig moet zijn met zijn toezeggingen in een wie weet hoe verre toekomst. Dat kan bij andere ondernemingen anders liggen en daar kunnen misschien wél waarde vaste pensioenen worden toegezegd, zelfs zonder geïndexeerde obligaties, dus uit opslagen buiten de reserve om. Het kan ook bij de overheid, maar dáár is de belastingbetaler er goed voor.

Of als index gebruikt moet worden de loonstandaard, de kosten van levensonderhoud, de waardepakketten van Prof. Goudriaan (voor mijn part incl. goud) of een mengvorm van dat alles, dat moeten deskundigen maar uitmaken; dat weet ik niet. Dat de economie spaargelden nodig heeft voor nieuwe investeringen, dat weet ik wél en begrijp ik: alléén daarvan (en van de bekwaamheid van ondernemers en werknemers) is de vooruitgang te verwachten. Maar het moet niet zó zijn dat die vooruitgang alléén verkregen kan worden door de spaarders in de nek te zien. Dat het onvermijdelijk zou zijn dat ik, een uitgeschakelde en door geen eigen organisatie beschermde oude man, op mijn oude dag krom moet liggen voor de bloei van het bedrijfsleven, dat dat mathematisch onver-

(I. M.)

BELEG INTERNATIONAAL

BELEG INTERNATIONAAL

BELEG IN **InterUnie**

BELEG INTERNATIONAAL

BELEG INTERNATIONAAL

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

mijdelijk zou zijn, dat weiger ik voorshands te geloven.

Over dit vraagstuk bestaat een S.-E.R.-advies: „Vergeten groepen” (geïgnoreerde groepen zou een juistere uitdrukking zijn geweest)¹⁾. Daarin, maar vooral in het opstel van Finch²⁾ waaraan in dat advies gerefereerd wordt, komt het denkbeeld der geïndexeerde obligaties er lang niet slecht af. Ook Prof. Kuin³⁾ blijkt er wat in te zien, maar als deze (blz. 27) het uitgeven van index-obligaties door de overheid beschouwt als een „gunst” tegenover de verkrijgers, lopen zijn en mijn mening uiteen, want naar mijn oordeel is indexatie eenvoudig een onderdeel van „behoorlijke leningvoorwaarden”. Vermoedelijk zou zich een markt gaan ontwikkelen in dit nieuwe soort obligaties, en misschien in het algemeen in de „uitgestelde betalingen” van Finch. Maar is dat zo erg? We kennen nu toch al tal van leningen, alle van eenzelfde rentepercentage, maar met verschillende voorwaarden en dus verschillende koersen? En zelfs contracten in dollar en sterling? De levensverzeke-

ringmaatschappijen zouden er zich ook in moeten gaan verdiepen, maar we kennen er al één, die in aandelenfracties verzekert i.p.v. in gewone guldens. Dat blijkt wel te kunnen; waarom dan niet in geïndexeerde guldens, wat preciezer aangeeft wat wordt bedoeld?

Intussen is de zaak sedert 1956 niets opgeschoten, maar we weet of niet over een jaar of vijf zal worden overgegaan tot het aanbieden van geïndexeerde obligaties. Ik zal daar dan niet meer van profiteren. Voor mij is het dan te laat: *mijn* pensioen en *mijn* stukjes zijn dan weggevoerd. In augustus is het brood 1 cent duurder geworden; dat is sedert 1956 liefst 19 cent, op de 38 cent van toen!

Amsterdam.

Ir. WITTE HOOGENDIJK.

¹⁾ Advies van de Sociaal-Economische Raad, 1956, no. 3.

²⁾ „Purchasing Power Guarantees for Deferred Payments” in „I.M.F. Staff Papers” van februari 1956.

³⁾ „Waardevaste pensioenen”, preadvies Accountantsdag, 29 september 1956 (opgenomen in „De Accountant”).

Hoe durft de Staat?

Antwoord van een hoogleraar

De schrijver van nevenstaande noodkreet hoort tot de slachtoffers van de voortdurende inflatie die ons nu al vijftig jaar lang teistert. Zijn noodkreet is volstrekt gerechtvaardigd. Op onoirbare wijze wordt dit slachtoffer ieder jaar opnieuw stukje bij beetje beroofd van een deel van zijn pensioen. De tragiek is eigenlijk dat de inflatie in ons land nog niet omvangrijk genoeg is. De ervaring leert namelijk dat, wanneer de omvang van de inflatie maar groot genoeg is, er door overheid en door particulieren middelen worden gecreëerd om hen die in geld luidende vorderingen hebben, tegen de gevolgen van de inflatie te beschermen. Frankrijk, Finland, Israël, China en andere landen zijn hiervan voorbeelden.

In de programma's van de grote politieke partijen komt dit punt van de bescherming van minderheden die moeten leven van in geld luidende vorderingen, in casu pensioenen en lijfrenten, voor zover ons bekend, niet voor (tenzij men de loze volzinnen in de partijprogramma's zou bedoelen waarin staat dat er voor een stabiele waarde van de munt moet worden gezorgd). Een democratie faalt, wanneer zij haar minderheden — zoals in ons land het geval is — verdrukt. Het is te hopen dat de komende verkiezingen meer uitzicht zullen bieden. De enige partij die bij de vorige verkiezingen op dit punt zeer expliciet is geweest, is de P.S.P., doch deze partij zet, politiek gezien, weer geen zoden aan de dijk. Het is niet duidelijk waarom men in de partijpolitiek van de hulp aan de ontwikkelingslanden wel een belangrijke „issue” zou maken en van deze zaken niet.

Er zijn diverse manieren om het probleem op te lossen. Er is uitvoerig over gerapporteerd in het S.-E.R.-advies inzake de bedrijfspensioenfondsen, terwijl bovendien in 1964 een aantal preadviezen is uitgebracht voor de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde. De meest doeltreffende oplossing is — indien men de pensioenen welvaartvast wil maken — invoering van het omslagstelsel.

Aangezien het niet in de verwachting ligt dat de pensioenfondsen hier zelf toe over kunnen of willen gaan, zal het initiatief van de overheid moeten komen. In hetzelfde raam zou ook een regeling van de positie van de lijfrentetrekkingen moeten plaatsvinden. De ervaring met het omslagstelsel in Frankrijk schijnt uitgewezen te hebben dat het door middel van een puntensysteem mogelijk moet zijn in de pensioenen te differentiëren al naar gelang de omvang van de stortingen die in het verleden plaatsvonden.

Indexatie van staatsobligaties zou ook een middel zijn om de gedupeerde ouden van dagen te helpen. Men kan dan denken aan speciale contracten van de overheid met pensioenfondsen en levensverzekeringen. In Israël zijn er speciaal voor dit doel langlopende staatsobligaties uitgegeven, die door de Staat alleen aan verzekeringmaatschappijen werden verstrekt. Toen de verzekeringmaatschappijen hierdoor hun lijfrenten waardevast konden maken, ging de lijfrenteportefeuille met sprongen omhoog.

Echter in het onwaarschijnlijke geval dat de Nederlandse overheid zou overgaan tot uitgifte van geïndexeerde obligaties voor dit doel, zouden deze slechts waardevast en niet welvaartvast zijn. Zij zouden daardoor nooit méér mogelijkheden kunnen bieden dan het „waardevast” maken van de bedrijfspensioenen resp. de lijfrenten. Er is echter geen enkel argument aan te voeren waarom de overheidspensioenen gekoppeld zouden moeten zijn aan een loonindex, terwijl lijfrentetrekkingen en gepensioneerden uit landbouw en industrie deze voordelen niet zouden genieten.

De kreet van de gepensioneerde schrijver zal wel verloren gaan in het tumult om minder belangrijke zaken. Hij verdient echter dat men in Den Haag met de oren wijd open naar hem luistert.

Leende.

Prof. Dr. J. WEMELSFELDER.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Gevaarlijk pensioenbeleid

Op 30 december 1957 heeft de Staatscommissie voor de pensioenwetgeving (de Commissie-Van Poelje) haar eindverslag ingediend. Ofschoon dit verslag vergezeld ging van een voorontwerp voor een nieuwe pensioenwet met Memorie van Toelichting was het te voorzien dat vóór de indiening bij de Tweede Kamer nog wel geruime tijd zou verlopen. De voorgestelde wijzigingen waren dikwijls zeer ingrijpend, terwijl de uitvoering van verschillende punten tot grote praktische moeilijkheden moest leiden. Daarbij kwam de invoering van de Algemene Ouderdomswet, waarvan de inpassing eveneens verschillende problemen veroorzaakte. Het is dan ook wel verklaarbaar, dat de regering eerst enkele knelpunten heeft opgeruimd alvorens zij met een geheel nieuwe wet kwam. De invoering van de welvaartvastheid van de pensioenen was daarbij van groot belang.

Bij de voorstellen van de Commissie-Van Poelje waren er veel, die bij overneming voor de overheid op een belangrijke verzwaring van uitgaven zou komen te staan. Over de financiële gevolgen vindt men in het eindverslag slechts weinig. De Commissie volstaat met te betrouwen dat zij daarover weinig kan zeggen. Aan een raming van de kosten is zij zelfs niet toegekomen.

Bij Koninklijke Boodschap van 26 februari 1965 werd eindelijk bij de Tweede Kamer een ontwerp van wet „Algemene burgerlijke pensioenwet” ingediend, dat in grote trekken overeenkomt met het ontwerp van de Commissie-Van Poelje. In de Memorie van Toelichting wordt terecht meer aandacht geschonken aan de kosten, zij het zeer globaal.

Het is merkwaardig, dat in het Voorlopig Verslag, dat op 6 juli 1965 werd vastgesteld, betrekkelijk weinig aandacht aan de kosten is geschonken. Een verklaring zou hierin kunnen worden gezocht, dat de behandeling door de verschillende fracties grotendeels is overgelaten aan deskundigen die, omdat zij direct of indirect belang hebben bij de uitvoering, niet geheel onbevangen staan tegenover dit facet. Dit verklaart wellicht ook, dat in het Voorlopig Verslag nog verschillende nieuwe kostbare wensen worden aangedragen.

Het zou te ver voeren in te gaan op alle verschillen tussen het thans ingediende wetsontwerp en dat van de Commissie-Van Poelje. Ik wil echter één punt aangeven, dat kenmerkend is voor het onvoldoende kostenbesef, waarbij van noodzaak tot verruiming niets is gebleken. Ik bedoel hier de afschaffing van de grondslagbegrenzing.

De maximale pensioengrondslag als basis voor de berekening van het pensioen werd na de oorlog na verschillende verbeteringen op f. 20.000 gebracht. Bij de wet Pensioenmaatregelen 1963 werd dit bedrag op f. 26.426 gebracht en welvaartvast gemaakt, zodat het sindsdien aanzienlijk is gestegen. Op 1 januari 1965 was het maximum f. 33.153. Dit hield in een maximum ouderdomspensioen van f. 23.207. Met 20 pCt. van de uitkering van de A.O.W. gaf dit een totale ouderdomsvoorziening van bijna f. 24.000 per jaar.

De Commissie-Van Poelje had voorgesteld het grensbedrag te binden aan het — wettelijk vastgestelde — salaris van een raadsheer in de Hoge Raad der Nederlanden. De regering heeft dit voorstel niet gevolgd met de volgende motivering:

„Enerzijds zou dit bij de opvolging van genoemd voorstel maar voor een betrekkelijk gering aantal functionarissen gelden zodat daaraan geen financieel gewicht kan worden toegekend. Anderzijds ziet de Regering thans geen genoegzame reden voor die functionarissen af te wijken van het pensioenpeil van 70 pCt. van het salarispeil, dat zij als richtinggevend voor het gehele overheidspersoneel — behalve voor de laagst-bezoldigden die 77,5-75 pCt. pensioen genieten — heeft aanvaard. Hierbij dient te worden bedacht dat in het vervolg dus over het volle salaris bijdrage (en verhaal) zal dienen te worden betaald”.

De eerste grond is m.i. ondeugdelijk. Er zijn talrijke wensen op pensioengebied die slechts voor een betrekkelijk gering aantal personen van belang zijn, doch daarom nog niet worden ingewilligd. Het gaat er primair om of er een dringende behoefte bestaat, waarin billijkheids-halve binnen het kader van een pensioenregeling moet worden voorzien. Deugdelijker lijkt de tweede grond: een pensioenpeil van 70 pCt. van het salarispeil is gewenst.

In het bedrijfsleven wordt dit uitgangspunt terecht niet ongelimiteerd onderschreven, omdat daarmee het karakter van het pensioen wordt aangetast. Pensioenen zijn evenals lijffrenten voorzieningen welke niet groter behoeven te zijn dan nodig is om consumptieve behoeften te dekken. Indien zij groter zijn, krijgen zij het karakter van een loterij met prijzen voor de langstlevenden die dan in staat zijn uit hun pensioen vermogen te vormen en nieten voor degenen die maar kort van hun pensioen genieten.

Hoge salarissen worden in het algemeen niet volledig consumptief besteed. Zij bieden de gelegenheid om vermogen te vormen en van die gelegenheid wordt ook in het algemeen een ruim gebruik gemaakt. De marginale spaarquote stijgt bij toeneming van het salaris. Dit geldt ook voor het overheidspersoneel.

Interessante gegevens daaromtrent zijn opgenomen in de resultaten van het spaaronderzoek 1960 van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Daarbij dient men te bedenken, dat het bezit van vermogen vruchten afwerpt die het inkomen doen stijgen. Aan het genoemde onderzoek ontleen ik de volgende gegevens.

Grootte van het vermogen eind 1960 van huishoudens van werknemers, gemiddeld per huishouden, naar inkomensklasse (excl. pensioenrechten)

Inkomensklasse in f. 1.000	Grootte vermogen in guldens	Inkomensklasse in f. 1.000	Grootte vermogen in guldens
beneden 3	1.829	10 — 12	13.282
3 — 4	3.662	12 — 15	14.937
4 — 5	3.157	15 — 20	36.773
5 — 6	4.237	20 — 30	129.128
6 — 7	3.335	30 — 50	431.807
7 — 8	5.072	50 en meer	652.667
8 — 10	7.915		

Het feit dat naarmate het inkomen groter is ook het vermogen groter is, betekent — geleet op de inkomsten uit vermogen — dat de behoefte aan pensioen relatief kleiner is naarmate het inkomen hoger is.

Het spreekt vanzelf, dat wanneer een pensioenvoorziening niet aanwezig is of naarmate zij slechter is, de behoefte aan het vormen van vermogen groter is. Uit het volgende overzicht blijkt dit duidelijk.

Totaal vermogen eind 1960 (excl. pensioenrechten) van huishoudens van werknemers, gemiddeld per huishouding, naar sociale groepen

Inkomensklasse in f. 1.000	Sociale groep			
	Employés overheid		Employés niet-overheid	
	vermogen in guldens	aantal × 1.000	vermogen in guldens	aantal × 1.000
beneden 6	2.690	51	5.237	129
6 tot 8	4.179	82	4.687	120
8 tot 10	6.916	46	10.766	79
10 tot 12	17.801	31	15.803	64
12 en meer	39.365	46	73.688	101
totaal	12.373	255	21.369	492

Het is jammer dat de gegevens van de inkomensklasse f. 12.000 en meer niet verder gedetailleerd zijn. Gelet op de uitkomsten van het eerder gegeven overzicht mag men echter wel aannemen, dat ook bij de employés van de overheid zich het verschijnsel zal voordoen, dat het vermogen sterk stijgt als het inkomen groter is.

Uit deze gegevens blijkt afdoende dat de behoefte aan een op consumptie gericht inkomen als pensioen bij degenen met een ambtelijk inkomen van meer dan f. 30.000 niet aanwezig is. Indien men meent dat de financiële positie van deze groep ambtenaren na de de-nivelleringsmaatregelen van Minister Toxopeus nog onvoldoende is, dan dient men de salarissen te verhogen met de middelen die thans kennelijk beschikbaar zijn om de pensioenen te verhogen tot bedragen waaraan de betrokkenen geen behoefte hebben. Dit is ook billijker, omdat men het toevalselement, dat aan pensioen eigen is, daarmee uitsluit.

Men voorkomt ook misbruik. Een ambtelijk orgaan is gemakkelijker geneigd om vlak voor de pensioendatum het salaris nog eens extra te verhogen als het de betrokken functionaris daarmee een hoger pensioen kan verschaffen, zonder daarvan zelf de kosten te behoeven dragen. Over deze kosten moet men niet licht denken. De kosten van dergelijke pensioenverhogingen zijn niet zelden het tienvoud en meer van de kosten van de extra salarisverhoging. De daarover te betalen bijdrage aan het pensioenfonds valt daarbij geheel in het niet.

Dat dit gevaar niet denkbeeldig is heeft de praktijk reeds afdoende bewezen. In talrijke rechtspositieregelingen worden thans reeds bepalingen aangetroffen, die ambtenaren op 62-jarige leeftijd een eventueel nog niet bereikt maximum van hun salarisschaal garanderen om te bewerkstelligen, dat de betrokkenen het nadeel ontgaan van het gemiddelde van de grondslagen van de laatste drie jaren als basis voor hun pensioen. Het is een gratificatie die nog tienvoudig door het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds moet worden nabetaald.

Bij dit punt doet zich ook een overgangsmoeilijkheid voor. Er is een niet onbelangrijk aantal personen wier pensioengrondslag thans ineens met f. 10.000 en meer zal stijgen, waarvoor weinig of geen bijdrage meer aan het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds zal worden betaald, hetgeen het fonds op f. 100.000 en meer¹⁾ aan lasten per geval komt te staan. De behoefte aan een dergelijke royale houding ten opzichte van de betrokkenen is nergens aangetoond en volstrekt ongemotiveerd.

¹⁾ Er zijn gevallen waarin de betrokkenen door de wetswijziging de vermogenswaarde van hun pensioenrechten met meer dan een kwart miljoen gulden zien toenemen!

Het smijten met tientallen miljoenen guldens uit de Schatkist om de inkomens- en vermogensongelijkheid nog groter te maken, is een opzienbarend detail van de nieuwe pensioenwetgeving, hetgeen blijkens het Voorlopig Verslag aan de Tweede Kamer is ontstaan.

Utrecht.

C. P. A. BAKKER.

BOEKBESPREKING

D. W. Ormel: *Medezeggenschap in de onderneming. Een situatietekening.* N.V. Uitgeversmaatschappij Æ. E. Kluwer, Deventer 1965, 98 blz., f. 4,95.

Het is een goede gedachte van de auteur geweest, in kort bestek een overzicht te geven van de talrijke suggesties, die de laatste tijd op het terrein der medezeggenschap in de onderneming zijn gedaan, zowel door de centrale werkgevers- en werknemersorganisaties als door de Commissie-Verdam. Dat Ormel hierbij gelegenheid heeft, zijn eigen visie te poneren, spreekt wel van zelf. In de inleiding plaatst hij reeds enkele behartenswaardige kanttekeningen, zoals de constatering, dat men een zekere mate van onbhagen en wantrouwen zal moeten aanvaarden als inherent aan elke menselijke gemeenschap en voorts, dat er in de discussie te zeer van wordt uitgegaan, dat met een structuurverandering de moeilijkheden zouden zijn op te lossen, zonder dat wordt achtgeslagen op de noodzakelijke mentaliteitsverandering der betrokkenen.

Bijna de helft van het boekje is gewijd aan de ondernemingsraad in verleden en toekomst, een onderwerp dat de auteur na aan het hart ligt. In volgende hoofdstukjes worden o.m. behandeld het recht van enquête en het recht van beroep, de werknemerscommissaris in het buitenland, de commissarissen „nieuwe stijl”, vakbeweging en onderneming alsmede de machtsverschuiving van aandeelhouders naar commissarissen, zoals die door de (kleinst mogelijke) meerderheid der Commissie-Verdam wordt bepleit.

Wat de tot nu toe bereikte resultaten met de ondernemingsraden betreft, is de auteur niet somber gestemd. *Kwantitatief* constateert hij dat praktisch in alle ondernemingen met meer dan 100 werknemers een ondernemingsraad functioneert. *Kwalitatief* is het moeilijker een conclusie te trekken, temeer omdat hierover nog een sociologisch onderzoek gaande is. De auteur stelt echter, dat de ondernemingsraad in het kader der onderneming een uiterst belangrijke functie vervult en dat in de ondernemingsraad veelal met animo gewerkt wordt, al is hij de eerste om te erkennen dat de ondernemingsraad „de wereld niet op haar grondvesten doet schudden”.

Wat de desiderata t.a.v. *uitbreiding der bevoegdheden* betreft, concentreren de vakcentrales zich op de *financieel-economische sfeer*. Men wil hierbij de ondernemingsraad belangrijk meer taken geven; het N.V.V. gaat het verst, door als eis te stellen, dat over de jaarstukken (balans en winst- en verliesrekening) de ondernemingsraad (of een commissie daaruit) zou moeten worden gehoord, alvorens zij ter vaststelling aan de aandeelhoudersvergadering worden voorgelegd. De Commissie-Verdam gaat niet zover, doch wil slechts voorschrijven, dat de jaarstukken (dus na vaststelling) aan de ondernemingsraad ter bespreking worden voorgelegd. Voorts wenst zij, dat de ondernemingsraad geraadpleegd wordt omtrent de sociale gevolgen van ingrijpende maatregelen: de vakbeweging wil

echter voorafgaand overleg in de ondernemingsraad over de maatregelen zelf. Wij zijn benieuwd, wat de S.-E.R. ten aanzien van verdere aan de ondernemingsraad te verlenen bevoegdheden zal adviseren!

Het recht van enquête, thans uitsluitend aan aandeelhouders toekomend, wenst de Commissie-Verdam uit te breiden tot de vakcentrales, gehoord de ondernemingsraad; de vakcentrales willen dit recht aan de vakbonden toekennen. Het sterk door de vakbeweging gepousseerde recht van beroep tegen ondernemersbeslissingen, welk recht ook van de zijde der Prot. Chr. werkgevers in geval van „kennelijk wanbeheer” wordt aangeprezen, wordt door de Commissie-Verdam — terecht — afgewezen. Ormel maakt hiervan slechts melding, zonder positie te kiezen.

Uitvoerige aandacht schenkt Ormel aan de ervaringen met de werknemerscommissaris in de Duitse Bondsrepubliek, een onderwerp waaraan m.i. de Commissie-Verdam te veel voorbij is gegaan. Geleidelijk komt de discussie over dit punt hier te lande op gang ¹⁾. Ormel stelt de vraag, of de zgn. gekwalificeerde medezeggenschap in de zware industrie (de helft der commissarissen van werknemerszijde benoemd en een arbeidsdirecteur) heeft bijgedragen tot de verwezenlijking van de medezeggenschap en verbetering van de sociale verhoudingen. De auteur beantwoordt beide vragen ontkennend: hij ziet wel een duidelijke medezeggenschap voor de bestuurders der machtige vakcentrale, de D.G.B., en de betrokken vakbonden, de J.G. Metall en de J.G. Bergbau, maar meent, dat dit veelal de eenvoudige werknemer niet het gevoel geeft, dat zijn positie hierdoor wezenlijk gewijzigd is. De werknemerscommissarissen en de arbeidsdirecteur zouden zich volgens de auteur van de werknemers vervreemden en aan de „andere kant” komen te staan.

Toch vraagt men zich af, of de auteur hier niet iets te ongenueanceerd zijn mening geeft. Als men gesprekken voert met de grote Duitse werkgeverscentrales blijkt toch zeer duidelijk, dat men de gekwalificeerde medezeggenschap in de „Montan”-industrie bepaald niet toejuicht en dat men zich scherp verzet tegen uitbreiding tot andere bedrijfstakken. Voorts acht men de zware vertegenwoordiging der werknemers in de „Aufsichtsrat” en vooral de aanwezigheid van de arbeidsdirecteur in de directie dikwijls een telemmering voor snelle besluitvorming. Dat deze functionarissen zich in het algemeen gedragen als andere commissarissen en directeuren, zoals Ormel stelt, moet dan ook worden betwijfeld.

Aan de andere kant vernam ik bij de D.G.B. en zijn speciale medezeggenschapsinstituut, de „Hans Boeckler Gesellschaft”, dat bij een goede verhouding tussen „Betriebsrat” en arbeidsdirecteur, grieven van werknemers op efficiënte wijze op directieniveau kunnen worden besproken. Overigens ben ik het met Blaisse eens dat aan de Duitse regeling ernstige bezwaren kleven ²⁾ en geef ik met hem en Ormel verre de voorkeur aan een uitbreiding van de kring waaruit commissarissen worden gekozen. De strijd om de uitbreiding van de gekwalificeerde medezeggenschap zal zich in de in september gekozen nieuwe Bondsdag afspelen. Daarbij is het merkwaardig, dat in alle politieke partijen ten deze verschil van mening bestaat. Verder kan nog worden vermeld, dat de beide grote kerkgenootschappen in deze kwestie een belangrijke rol spelen.

Voorts moge ik eraan herinneren, dat de ontwikkeling der medezeggenschap zich in Nederland geheel anders heeft voltrokken dan in West-Duitsland. Bij ons is de

¹⁾ Zie „E.-S.B.”, jrg. 1965, blz. 296, 316, 479, 506 en 531.

²⁾ Zie „E.-S.B.”, jrg. 1965, blz. 480.

medezeggenschap aan de top (S.-E.R. en Stichting van de Arbeid) en in de bedrijfstakken (P.B.O., vakraden) sterk ontwikkeld, terwijl die in de onderneming nog aan het begin staat. In West-Duitsland introduceerde reeds het Betriebsrätegesetz van 1920 de werknemerscommissaris, terwijl een met onze S.-E.R. overeenkomend orgaan zelfs niet bestaat! Ook het informele overleg tussen D.G.B. en werkgeverscentrales schijnt niet veel te betekenen.

Ormel wijst er terecht op, dat de Nederlandse vakbeweging de werknemerscommissaris niet sterk als desideratum op de voorgrond plaatst. Slechts het C.N.V. propageert deze figuur, doch van N.V.V.-zijde noch van N.K.V.-zijde wordt deze wens gesteund. Het desbetreffende voorstel van de „9 mannen” der Commissie-Verdam loopt dus min of meer achter de ontwikkeling aan. Ormel wijst erop, dat van werkgeverszijde wel de noodzaak wordt ingezien van uitbreiding van de kring, waaruit commissarissen worden gekozen. Men denkt dan aan commissarissen met kennis van maatschappelijke vraagstukken, de zgn. sociale commissaris. Hierdoor wordt de eenzijdigheid van de samenstelling der raden van commissarissen doorbroken, doch Ormel stelt terecht, dat dan van een bijdrage tot medezeggenschap geen sprake meer is.

Ten slotte nog een enkel woord over de machtsverschuiving van aandeelhouders naar commissarissen waaraan Ormel een afzonderlijk hoofdstuk wijdt. Ormel keert zich terecht tegen het voorstel der 9 leden, om conform de Duitse wettelijke regeling belangrijke bevoegdheden van de aandeelhoudersvergadering over te brengen naar de raad van commissarissen. Dit heeft al dadelijk het grote bezwaar van vermindering der openbaarheid, terwijl het streven juist op „open ondernemerschap” moet zijn gericht. De auteur acht het effectiever, de bevoegdheden van aandeelhouders te vergroten!

De argumentatie der 9 leden van de Commissie-Verdam komt in hoofdzaak neer op het onbevredigend functioneren der aandeelhoudersvergadering. Dit is echter een kwestie van organisatie: naarmate aandeelhouders zich bundelen en door deskundige woordvoerders hun standpunt laten verdedigen, kunnen discussies in de aandeelhoudersvergadering zeer vruchtbaar zijn. De ervaring bijv. bij de jongste vergadering van de Holland-Amerika Lijn duidt sterk in deze richting; in West-Duitsland plegen in alle vergaderingen der belangrijkste ondernemingen vertegenwoordigers van de „Schutzvereinigung für Wertpapierbesitz” op te treden, die volkomen van de zaken op de hoogte zijn. Ook onze Vereniging Effectenbescherming streeft in deze richting.

Ormel wijst verder nog op het gevaar van machtsconcentratie bij het management (directie en commissarissen) en wil juist de machtsspreiding bevorderen. Hij ziet terecht de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid als een verouderde gedachtengang en beschouwt aandeelhouders en werknemers in het vlak van de onderneming veeleer als natuurlijke bondgenoten dan als vijanden. Men denke in dit verband ook aan de gelukkig steeds voortgaande verbreiding van aandelenbezit in brede lagen der bevolking, waardoor de genoemde tegenstelling niet meer van deze tijd is.

Wij achten de publikatie van Ormel een belangrijke aanwinst voor de medezeggenschapsliteratuur, waarin het door de veelheid van rapporten voor belangstellenden langzamerhand een doolhof dreigt te worden. De auteur heeft in kort bestek een wegwijzer door dit doolhof gegeven, welke wij in vele handen wensen!

Hilversum.

A. W. QUINT.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

POSTDOCTORALE LEERGANGEN EUROPESE INTEGRATIE 1965/1966

Onderwerp: Algemene oriëntatie (vooral de economische aspecten).

Programma:

23 oktober 1965: Doelstelling van de Europese Gemeenschappen en de werking van de douane-unie.

Docent: W. J. van Slobbe.

6 november 1965: Het landbouwbeleid in de Europese Economische Gemeenschap.

Docent: Dr. F. W. J. Kriellaars.

20 november 1965: Vraagstukken van gemeenschappelijk beleid; in het bijzonder vervoer.

Docent: Prof. Dr. F. Hartog.

5 februari 1966: Conjunctuur en monetair beleid in de gemeenschappen.

Docent: Prof. Dr. H. W. J. Bosman.

Sociaal beleid; in het bijzonder de inkomenspolitiek.

Docent: Prof. Dr. D. B. J. Schouten.

19 februari 1966: Buitenlandse betrekkingen van de gemeenschappen.

Docent: Prof. Dr. A. H. M. Albregts.

Associatie van Afrikaanse staten met de E.E.G.

Docent: Prof. Dr. L. H. Janssen S. J.

5 maart 1966: Instellingen en besluitvorming in de Europese Gemeenschappen.

Docent: Prof. Dr. F. A. M. Alting von Geusau.

Plaats: Katholieke Economische Hogeschool, Hogeschool-
laan 225, Tilburg.

Tijd : Colleges 10 - 12 uur.

Lunch 12 - 13.30 uur.

Discussie 13.30 - 14.30 uur.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor
studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

E.-S.B. 6-10-1965

Bij de afdeling Gemeentebedrijven ter Secretarie van Amsterdam kan worden geplaatst een

AMBTENAAR in de rang van ADJUNCT-ADMINISTRATEUR

Salaris tussen f. 1.202,— en f. 1.763,— per maand, exclusief 5,3% huurcompensatie.

Vakantietoelage 4%.

De premie A.O.W./A.W.W. komt voor rekening van de Gemeente.

De betreffende functie omvat in de eerste plaats de taak van plaatsvervangend hoofd van de afdeling en uit dien hoofde zal betrokkene worden belast met de zorg voor de dagelijkse goede gang van zaken van de werkzaamheden. In de tweede plaats zal zijn taak bestaan uit de behandeling van het uitbrengen van adviezen ten aanzien van aangelegenheden op velerlei gebied, samenhangend met het beheer van verschillende bedrijven (Energiebedrijf, Vervoerbedrijf, Waterleidingbedrijf, Veemarkt en Abattoir, Begraafplaatsen, Centrale Markt) en diensten (Stadsreiniging en Marktwezen) der Gemeente.

Voor de vervulling van deze functie zijn vereist:

- bij voorkeur het doctoraal-examen in de economische wetenschappen, richting bedrijfseconomie;
- brede algemene belangstelling;
- leidinggevende kwaliteiten;
- goede contacteigenschappen en representativiteit;
- studiezin, teneinde zich op de hoogte te stellen van de ontwikkelingen terzake in binnen- en buitenland;
- leeftijd tenminste ongeveer 35 jaar.

Ervaring in een overeenkomstige overheidsfunctie kan tot aanbeveling strekken. Aangezien een psychologisch onderzoek een onderdeel van de selectie zal vormen, moeten gegadigden bereid zijn zich daaraan te onderwerpen.

Volledige sollicitaties onder no. I 9097 in te zenden bij de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam-C.

Belangstellenden wordt verzocht zich zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk vóór 15 oktober, op te geven bij het Bureau van de Senaat van de Katholieke Economische Hogeschool, Hogeschoollaan 225, Tilburg.

Het inschrijfgeld bedraagt f. 25 per persoon (exclusief lunches), voor de gehele cursus, over te maken op giro 1077496 van de Katholieke Hogeschool, met vermelding „Leergang Europese Integratie”. Het programma en verdere gegevens worden na ontvangst van het inschrijfgeld toegezonden.

Onderwerp: De Europese landbouw.

Programma:

16 oktober 1965: De ontwikkeling van nationaal tot gemeenschapsbeleid.

Docent: B. Heringa.

30 oktober 1965: De marktordening.

Docent: Drs. W. Le Mair.

13 november 1965: De financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid.

Docent: Drs. P. A. J. Wijnmaalen.

27 november 1965: Het structuurbeleid.

Docent: Ir. S. Herweijer.

11 december 1965: Het gemeenschappelijk landbouwbeleid en de verhouding tot derde landen.

Docent: Drs. H. C. Posthumus Meyjes.

18 december 1965: Kritische beschouwing der gehouden inleidingen en langere discussie met de verschillende sprekers.

Docent: Prof. Dr. J. Horring.

Plaats: Universiteit van Amsterdam.

Tijd : Colleges 10 (precies) - 11.45 uur.

Discussie 12 - 13 uur.

Kosten: De kosten van de leergang bedragen f. 25, te voldoen op postgiro 13500 t.n.v. gemeente giro Amsterdam, ten behoeve van het Europa-Instituut, rekeningnummer E 1656.

Nadere inlichtingen en inschrijvingsformulieren dienen te worden aangevraagd bij: Europa-Instituut van de Universiteit van Amsterdam, Kloveniersburgwal 74, tel. (020) 246878, toestel 234.

Onderwerp: Fiscale harmonisatie in de E.E.G.

Van januari 1966 af zal te Leiden door het Europa-Instituut van de Rijksuniversiteit in samenwerking met de Nederlandsche Economische Hogeschool te Rotterdam een postdoctorale leergang van zes colleges worden georganiseerd over het onderwerp: „Fiscale harmonisatie in de E.E.G.”.

Te behandelen onderwerpen zullen o.a. zijn: Hoever gaat de verplichting tot belastingharmonisatie in het E.E.G.-Verdrag?; Omzetbelastingharmonisatie (verschillende typen van heffingen, verband met de accijnzen, belasting over de toegevoegde waarde, gevolgen voor diverse industrieën); Directe belastingen (winstbegrip, dubbele heffing N.V. - aandeelhouder, deelnemingen, fusies); Economisch-sociale aspecten van fiscale harmonisatie voor Nederland.

Nadere gegevens over deze leergang zullen nog worden bekend gemaakt. Secretariaat: Europa-Instituut, Pieterskerkhof 6, Leiden, tel. (01710) 21348.

HARKNESS FELLOWSHIPS

Door het Commonwealth Fund, een particuliere Amerikaanse Fundatie in New York, wordt door middel van zijn „Harkness Fellowships” een buitengewoon royaal en breed opgezet programma tot studie in de Verenigde Staten in alle vakken, behalve de medische, natuur- en exacte wetenschappen, voor een periode van 12 tot 21 maanden geboden. Hiervoor kunnen in aanmerking komen niet alleen degenen die een universitaire opleiding voltooid hebben, doch ook zij, die op andere wijze deskundige kennis verworven hebben, zoals journalisten en kunstenaars.

Uiteraard dient aan zeer hoge eisen wat betreft persoonlijke en terzake kundige capaciteiten te worden voldaan. Leeftijd van ca. 25 tot ca. 30 jaar. Belangstellenden die voor een studie, te beginnen september 1966, naar een dezer beurzen willen solliciteren, kunnen zich tot 30 oktober 1965 voor nadere inlichtingen wenden tot het Nederland-Amerika Instituut, Museumplein 4 te Amsterdam, tel. (020) 72 22 80.

STICHTING INSTITUUT VOOR VERKEERS- EN VERVOERSECONOMIE

verbonden aan de Universiteit
van Amsterdam

vraagt

twee economen

die zullen meewerken aan de
researchactiviteiten van het
instituut.

De onderzoeken hebben zowel
betrekking op theoretische
vraagstukken, als op de actuele
vervoerseconomische proble-
matiek.

Voor de beide functies is het
doctoraal examen in de econo-
mie (algemeen - economische
richting) vereist.

Zowel zij, die elders verworven
ervaring kunnen inbrengen, als
degenen, die onlangs hun studie
hebben voltooid, worden uit-
genodigd te reflecteren.

De salarisgrenzen bedragen
f 1028.- - f 2297.- per maand,
exclusief toelagen.

Belangstellenden kunnen des-
gewenst telefonisch nadere in-
lichtingen inwinnen (020-65149).
Schriftelijke sollicitaties aan de
Stichting, Herengracht 483,
Amsterdam-C.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De ultimostijging van de bankbiljettencirculatie, één van de factoren waarvan mocht worden aangenomen dat deze aan de grote ruimte op de markt sedert omstreeks midden september een einde zou maken, heeft zijn uitwerking in de 27 september eindigende zevendaagse periode doen gevoelen. Vooral nog werd de drainering ten dele opgevangen door een surplus van uitbetalingen van het Rijk boven de ontvangsten. In de vorige week was bij een verdere uitbreiding der bankpapieromloop (tot en met 30 september) het effect van de stortingen op de voorlopigé aanslagen van de vennootschapsbelasting reeds merkbaar. De verkrapping op de markt manifesteerde zich in een stijging van de rente voor daggeldleningen van 2 pCt., wat tegenwoordig als een

minimum moet worden beschouwd, in twee etappes tot 3 pCt., welk peil 30 september werd bereikt.

In de komende weken zal de invloed van de Schatkist de overheersende blijken. Enerzijds verdwijnt een bedrag aan te betalen vennootschapsbelasting — dit wordt op f. 1 à f. 1 $\frac{1}{4}$ mrd. geraamd, verspreid over oktober — uit de kassen der banken, anderzijds ontstaat een tegenstroom in de vorm van schatkistpapier, dat vervalt en waarvan het bedrag globaal op f. 400 mln. wordt geschat. Doorgaans concentreren zich in deze periode ook andere betalingen van de staat. In de eerste twee weken van oktober mag men nog op enige financieringsmiddelen door het teruglopen der bankbiljettenomloop rekenen. Al deze factoren tezamen zullen echter de markt verder doen verkrappen.

Kapitaalmarkt.

De cijfers van de betalingsbalans over het eerste halfjaar

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten

met gegadigden

★

Indien

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER

Blijf bij!

Lees „E.-S.B.”

NILLMIJ

vraagt

in het kader van uitbreiding van haar activiteiten op financieel terrein een

jong academicus (rechten of economie)

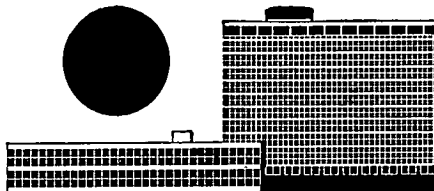
Na een inwerkperiode van enige maanden zal betrokkene een zelfstandig aandeel krijgen in de voorbereiding van deze activiteiten.

Tot zijn taak zullen behoren de inventarisatie van de hiermede samenhangende vraagstukken en het doen van suggesties ten aanzien van oplossingen hiervoor.

Na voltooiing van zijn opdracht - die enige jaren in beslag zal nemen - is verdere carrière-mogelijkheid bij een van de staforganen van het concern ruimschoots aanwezig.

Leeftijd tot 35 jaar. Enige ervaring in het bedrijfsleven is gewenst.

Met de hand geschreven
sollicitatiebrieven voor 16 okt.
te richten aan het Hoofd
Personeelszaken van de NILLMIJ,
postbus 14, Den Haag.

1965 hebben allereerst laten zien, dat het totale verkeer met het buitenland een vermindering van de binnenlandse liquiditeitenmassa tot gevolg heeft gehad in de orde van grootte van f. 400 mln. Deze factor heeft mede het renteniveau in deze periode omhoog gedrukt. De drainerende invloed van de betalingsbalans in de eerste helft van 1965 was overigens aanzienlijk geringer dan in dezelfde periode van 1964, toen de daling van de totale liquiditeitenhoeveelheid uit deze hoofde meer dan f. 1 mrd. heeft bedragen.

Wat het kapitaalverkeer betreft, leidde de aflossing van buitenlandse overheidsschuld zoals gebruikelijk tot een kapitaalexport, die thans f. 52 mln. bedraagt. Het particuliere kapitaalverkeer leidde voor ons land tot een positief

saldo van f. 173 mln. Tot dit bedrag hebben bijgedragen de ontvangsten van f. 273 mln. uit hoofde van verkoop naar het buitenland van binnenlandse effecten. Uit dit cijfer mag men afleiden dat in het eerste halfjaar 1965 de terugkoop door ons land van zich in het buitenland, in het bijzonder in de Verenigde Staten, bevindende Nederlandse effecten, nog niet zo'n grote omvang heeft aangenomen. De buitenlandse belangstelling voor hoogrentende Nederlandse obligaties heeft in elk geval sterk overwogen. Daarentegen hebben ingezetenen voor f. 178 mln. aan buitenlandse effecten gekocht, waarvan f. 80 mln. door in te schrijven op in Nederland uitgegeven buitenlandse emissies (Europese Investeringsbank en E.G.K.S.). Het buitenland heeft Nederland

r b t

RAADGEVEND BUREAU DR. IR. A. TWIJNSTRA
adviseurs voor bedrijfsorganisatie in de bouwnijverheid

zoekt voor spoedige indiensttreding een

BEDRIJFSECONOOM

- FUNCTIE-INHOUD:**
- het *zelfstandig* adviseren van bedrijven in de bouwnijverheid over bedrijfseconomische en bedrijfsorganisatorische onderwerpen;
 - het leiding geven aan enkele jonge medewerkers;
 - het verder ontwikkelen van het vak "bedrijfsorganisatie";
- FUNCTIE-EISEN:**
- doctoraal economie in bedrijfseconomische richting;
 - ervaring in een bedrijfseconomische of bedrijfsorganisatorische functie, bij voorkeur in de bouwnijverheid;
 - een leeftijd van tenminste 35 jaar.

In eigen handschrift opgestelde brieven ontvangen wij gaarne, gericht aan het Raadgevend Bureau Dr. Ir. A. Twijnstra, Robert Kochlaan 22, Deventer, t.a.v. Drs. A. Gudde.

KWANTITEIT of KWALITEIT?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling „E.-S.B.”
Postbus 42 — Schiedam.

**FRIESLAND
77 KM**

**INDUSTRIE
VESTIGING**

FRIESLAND

Hier verrijzen nieuwe industrieën

Friesland, eens het land waar de duizend terpen verrezen. Nu verrijzen hier de nieuwe industrieën. (In de laatste vijf jaar meer dan honderd.) Friesland: in 1970 via de IJsselmeerpolders slechts 77 km van de Randstad.

en u vindt
er de mensen

Friesland kunt u bouwen

Inlichtingen: Industrialisatie-raad der Friese Kernen
Sophialaan 1, Leeuwarden. Tel. (05100)-28144-28145

f. 246 mln. lang krediet gegeven, terwijl in tegengestelde richting de directe investeringen f. 187 mln. naar het buitenland hebben doen stromen. Ten slotte hebben de banken f. 316 mln. lang krediet aan het buitenland verstrekt. Enkele kleine posten buiten beschouwing gelaten, is het resultaat dat de totale kapitaalrekening een tekort van f. 195 mln. heeft doen zien, hetgeen mede de stijging van de rente verklaart.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1964	H. & L. 1965	24 sept. 1965	1 okt. 1965
Algemeen	405	410 — 357	361	365
Internationale concerns	568	583 — 505	509	519
Industrie	355	371 — 320	325	325
Scheepvaart	146	155 — 136	143	142
Banken en verzekering	236	243 — 187	192	191
Handel enz.	170	180 — 162	165	166

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).			
Koninklijke Petroleum	f. 158,20	f. 138,20	f. 143,30
Philips G.B.	f. 145	f. 116,40	f. 117,70
Unilever	f. 141,80	f. 132,30	f. 135
A.K.U.	454 ^{3/4}	442	444
Expl. Mij. Scheveningen	220	204	175
Hoogovens, n.r.c.	541	497 ^{1/2}	505
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	911 ^{1/2}	830	840
Amsterdam-Rotterdam Bank ..	f. 66,10	f. 56,50	f. 56,30
Nationale Nederlanden, c.	784	593 ^{1/2}	592
Robeco	f. 224,40	f. 226	f. 226

New York.

Dow Jones Industrials	874	930	930
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langlopende staatsobligaties b)	5,17	5,54	5,55
Aandelen: internationalen b) ..	3,4		
lokale b)	3,3		
Disconto driemaands schatkist- papier	3 ^{7/16}	4	4 ^{1/4}

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

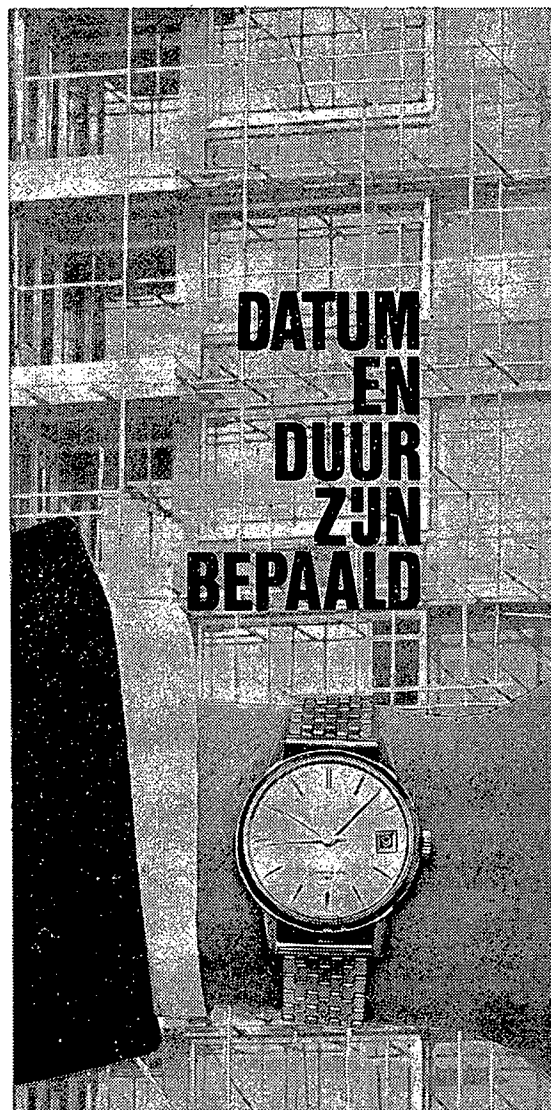
C. D. JONGMAN.

De Nederlandse Economische Vereniging voor de Confectie-Industrie N.E.V.E.C. vraagt ter versterking van het secretariaat een

wetenschappelijke medewerker

bij voorkeur Dr. of Drs. in de Economie (leeftijd 30-40 jaar), die in staat zal zijn diverse problemen in en rondom onze industrie te analyseren. De betrokken functionaris zal eveneens met secretariaatswerkzaamheden worden belast, terwijl het tevens tot zijn taak zal behoren de activiteiten van enige werkgroepen van confectiefabrikanten te stimuleren.

Eigenhandig geschreven sollicitaties onder opgave van levensloop en verlangd salaris vertrouwelijk te richten aan de Algemeen Secretaris van de N.E.V.E.C.; van Eeghenstraat 101, Amsterdam-Z.

Voor bouwen zijn mensen en materiaal nodig - maar bovenal organisatie. Een strikt logisch plan beheerst elk project van het ibb. Van elk stadium zijn datum en duur bepaald. Soms tot in uren nauwkeurig, zoals bij bouwen in glijbekisting. *Rustig, solide en stipt volgens schema bouwt het Ingenieurs-Bureau voor Bouwnijverheid het ene werk na het andere.*

ENKELE RECENTE VOORBEELDEN:

Hilton Hotel A'dam
Filtergebouw Beerenplaat R'dam
Winkelcentrum Hoofddorp
Chemische fabriek DOW Terneuzen
Viadukten N.S.
Konfektiecentrum A'dam
Torenflats Haarlem
Kazernecomplex Den Helder
Vrieshuis Meppel
Laboratoria T.N.O. Delft
Amerikaanse Ambassade te Den Haag

ibb

N.V. INGENIEURS-BUREAU VOOR BOUWNIJVERHEID
OEGSTGEEST — ROTTERDAM

Zó ligt het nog in het magazijn, zó is het al in München...!

Verzend per T.E.E.M., de internationale goederen-sneltrain tussen de belangrijkste Europese productie- en consumptiecentra (zonder extra toeslag)!

Van Zweden naar Spanje, van Italië naar Nederland, van Duitsland naar Frankrijk, kris-kras over het kontinent snellen de vlugge vervoerders van de Euromarkt. Trans Europe Express Marchandises, de goederen-sneltrain wiens haast bijna geen grenzen kent (hij wordt door de douane met extra respekt

behandeld; bijna geen grensoponthoud!). Van rangers moet hij niet veel hebben - hij is zodanig samengesteld, dat „uw” wagon ononderbroken de meest direkte route naar het einddoel volgt. Zijn rijsnelheid? 85 - 100 km/uur. Een trein van de klok. U kunt er van op aan! Een trein die altijd klaar staat

voor iedereen die per spoor transporteert. Kosten? Geen cent extra. Bijzondere wensen van deze Trans Europe-trein? Ja. Een willige wagon, die 100 km/uur kan lopen (S-wagen). Voor internationaal spoorvervoer kunt u rekenen op de T.E.E.M. Belangstelling?

Bel de Afdeling Informatie Goederenvervoer van de Nederlandse Spoorwegen, tel. 030-15871, toestel 1196.

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten" het aangewezen
medium:

1e) Omdat Uw annonce onder
de aandacht komt van stafper-
soneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt
gelezen door diegenen, die de
zakelijk belangrijke beslissingen
nemen, of daarbij van grote
invloed zijn.

Telkens en telkens blijkt ons weer
hoezeer de nog steeds snel groeiende
lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de parti-
culiere belegger, wat inhoud, actualiteit
en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat
wekelijks:

1e Interessante (hoofd)artikelen, die
steeds actuele onderwerpen des-
kundig behandelen.

2e Een uitvoerig en levendig, bijna
dynamisch geschreven beursover-
zicht, de stemming goed weer-
gevend.

3e Door een ieder te hanteren fonds-
analyses, volgens een eigen prak-
tisch systeem, enig voor Nederland.

4e Een chronique scandaleuse, fair en
onderhoudend geschreven en uiter-
aard zonder sensatie.

5e Een leerzame vragenrubriek, ad-
vies voor velen inhoudend.

6e Gegevens omtrent vele fondsen
(ook van incurante) telkens
wanneer hieromtrent iets te mel-
den valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne
gratis een 2-tal proefnummers ter
kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam

Een grote onderneming in de omgeving van Rotterdam vraagt een

econoom

als medewerker van het directie-secretariaat

Behalve algemene secretariaatswerkzaamheden zullen hem bepaalde
taken op financieel-economisch en sociaal gebied worden toegewezen.

Jonge economen met belangstelling voor het bedrijfsleven en met
vermogen tot zelfstandig denken en werken, ook zij, die hun studie
nog niet hebben afgemaakt, worden uitgenodigd hun eigenhandig en
met inkt geschreven brief onder letters Mf te zenden aan

W. VERSCHOOR en Drs. J. C. OUDSHOORN
Psychologisch Adviseurs
Coolingsingel 57 - Rotterdam

FIJN MECHANISCHE INDUSTRIE „BECKER'S SONS" N.V. - BRUMMEN

In verband met de komende pensionering van degene, die in onze
onderneming leiding geeft aan de administratieve sector, inclusief
het beheer van de financiën, wensen wij over te gaan tot de aan-
stelling van een

administratief deskundige

die hem over enkele jaren kan opvolgen.

De taak van de nieuw aan te stellen functionaris zal aanvankelijk
bestaan uit het assisteren bij de invoering van een mechanische
verwerking van administratieve en bedrijfsgegevens, waarbij
van een computer gebruik zal worden gemaakt, terwijl hij na
invoering de zelfstandige leiding daarvan op zich zal moeten
nemen.

Voor de toekomst zien wij de functie in belangrijke mate als
die van

CONTROLLER

Dit vereist dat hij op de genoemde gebieden over de nodige
kennis en ervaring beschikt, respectievelijk zich deze eigen
zal moeten maken. De meest gewenste leeftijd ligt rond 35 jaar.

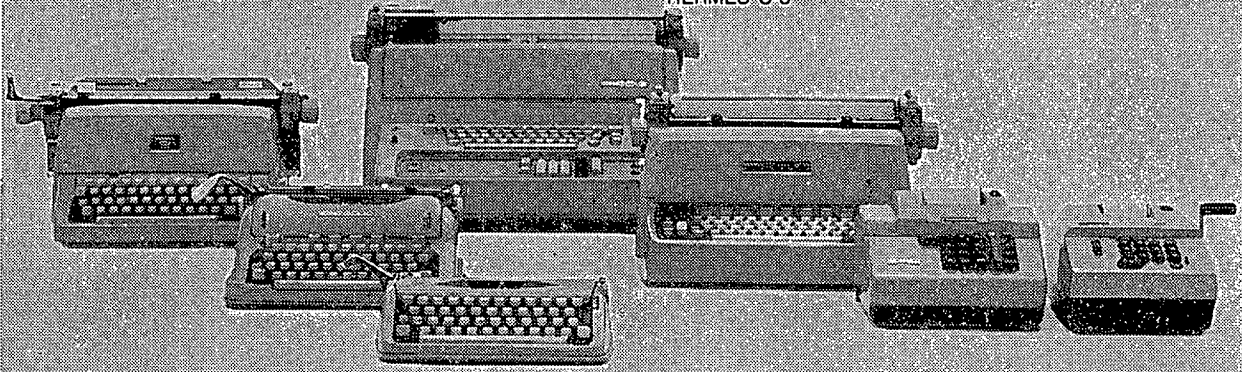
Aan belangstellenden voor deze zelfstandige en perspectief biedende
werkkring wordt verzocht zich in een eigenhandig geschreven
sollicitatiebrief, voorzien van de nodige persoonlijke en loopbaan-
gegevens, te richten tot de directie van onze N.V., Zutphenschestraat
139 te Brummen. Op discrete behandeling van deze sollicitaties
kan worden gerekend. Het Twents Instituut voor Bedrijfspsychologie
treedt bij de behandeling van deze vacature als adviseur op.

TIB

SCHRIJFMACHINES
HERMES BABY
HERMES MEDIA 3
HERMES 3000
HERMES STANDARD 9
HERMES AMBASSADOR
HERMES AMBASSADOR ELECTRIC

TELMACHINES
HERMES 108
HERMES 208
HERMES 160
HERMES 162
HERMES 164

BOEKHOUDMACHINES
HERMES C-3

Een kleine 3 miljoen machines geleden begon Hermes met zijn eerste. Nu omvat het leveringsprogramma: schrijfmachines, telmachines, rekenmachines, boekhoudmachines. Ingespeeld op de efficiency van vandaag. Neemt U bijvoorbeeld de tekstschrijvende boekhoudmachine Hermes C-3, de voornaamste elektrische in de administratieve sector. Typische machine met teamgeest: twee toetsborden, alpha-numerieke werking, dus volledige tekst én volslagen rekencapaciteit. Met zijn vele mogelijkheden aan saldeer- en telwerkcombinaties een goede investering in de toekomst van Uw bedrijf. Of de nieuwste Hermes-telg, de Standaard 9. Ideale "grote" schrijfmachine. Zuiver schrift, unieke steno-ruimte. Snel, stabiel, vrijwel geruisloos. 't Is àl precisie wat de toets slaat. Welke Hermes U neemt, elke Hermes geeft het maximum op de plaats waar hij thuishoort.

HERMES

PRODUCT VAN PAILLARD S.A. ZWITSERLAND / VOOR NEDERLAND: HERMES KANTOORMACHINES IMPORT N.V. SCHIEDAMSEVEST 99/101, ROTTERDAM

gevarieerd kopieerwerk....?

kom naar Kodak

want het Kodak Verifax of Readyprint kopieersysteem biedt extra mogelijkheden omdat het zo veelzijdig is. Alles wat getypt, geschreven, gedrukt of getekend is (in welke kleur ook) wordt haarscherp en duidelijk gekopieerd, naar verkiezing op: kopie-papier in 7 div. kleuren, dubbelgevouwen papier, kartondik papier, luchtpostpapier, voorbedrukt kopiepapier, transparante folie voor „overhead” projectie, transparant papier voor lichtdruk of offsetplaten. U kunt dus alle kanten uit. Neem een Kodak Verifax als u van uw originelen steeds een aantal kopieën nodig hebt... of Readyprint voor één kopie per keer. Kom naar KODAK...

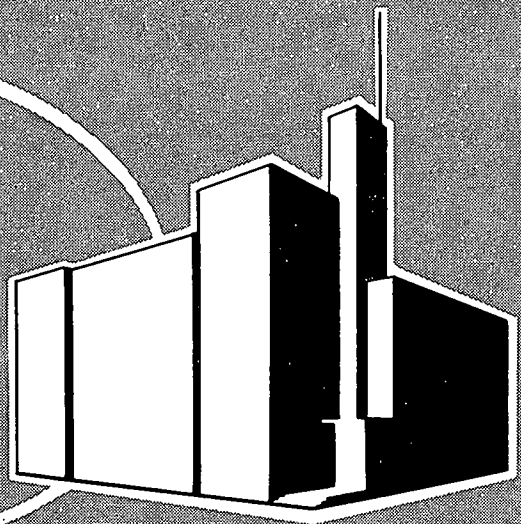
en kies uw kantoor kopieerapparaat *Verifax* Readyprint

Kodak

In onze complete Verifax en Readyprint reeks vindt u juist dat apparaat, waarmee u al uw kopieerproblemen kunt oplossen. Bel of schrijf naar KODAK N.V., postbus 338, Den Haag. Telefoon (070) 61 41 21, zodat wij weten dat u komt... of vraag bezoek van één onzer deskundigen.

11-107 E

alle
VERZEKERINGEN

GOUDSE VERZEKERING MAATSCHAPPIJ N.V.
GOUDSE LEVENSVZERZEKERING MAATSCHAPPIJ N.V.